

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI

Filozofická fakulta

Katedra bohemistiky

MORFOLOGICKÉ ADAPTACE PŘEJATÝCH TOPONYM

Morfologické a pravopisné adaptace na základě materiálu korpusu SYN2009PUB

Magisterská diplomová práce

Bc. ELIŠKA MÜHLDORFOVÁ

Obor: Česká filologie

II. ročník — navazující magisterské studium

Vedoucí práce: doc. PhDr. Božena Bednaříková, Dr.

OLMOUC 2013

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma „Morfologická adaptace přejatých toponym“ zpracovala samostatně a použila jen prameny uvedené v seznamu literatury.

V Olomouci dne

.....

Bc. Eliška Mühlidorfová

Ráda bych poděkovala doc. PhDr. Boženě Bednařikové, Dr., za cenné rady a připomínky, které mi poskytovala po celou dobu mé práce v části teoretické i výzkumné.

Věnování

Tuto práci věnuji svým rodičům jako poděkování za to, že mi vždy věřili a byli mi pevnou oporou během studia, zároveň svému příteli za jeho velkou trpělivost, kterou se mnou měl při psaní této práce, a za jeho věrnou podporu při každé studijní překážce, zkoušce a celkově při mém studiu.

Obsah

OBSAH	5
ÚVOD	8
1 ZAČLEŇOVÁNÍ CIZÍCH LEXIKÁLNÍCH JEDNOTEK DO SYSTÉMU ČESKÉ SLOVNÍ ZÁSOBY	11
1.1 CHARAKTERISTIKA JMEN PODSTATNÝCH	13
1.2 ZÁKLADNÍ DRUHY VLASTNÍCH JMEN	15
1.2.1 <i>Toponyma</i>	16
1.2.1.1 Mluvnické rysy toponym	16
1.2.1.1.1 Rod toponym	16
1.2.1.1.2 Číslo toponym	17
1.2.1.1.3 Pád toponym	17
2 SKLOŇOVÁNÍ VLASTNÍCH JMEN	18
2.1 OBECNÉ MOŽNOSTI DEKLINACE CIZÍCH JMEN ZEMĚPISNÝCH	19
2.2 KONKRÉTNÍ PRINCIPY SKLOŇOVÁNÍ JMEN ZEMĚPISNÝCH	20
2.2.1 <i>Maskulina</i>	21
2.2.2 <i>Feminina</i>	23
2.2.3 <i>Neutra</i>	25
2.2.4 <i>Pluralita tantum</i>	26
2.3 EXCERPCE DAT (ČESKÝ NÁRODNÍ KORPUS)	29
3 VÝZKUM	30
3.1 ÚVOD K PRAKTICKÉ ČÁSTI	30
3.2 TOPONYMA Z ANGLICKÉHO JAZYKA	31
3.2.1 <i>Maskulina</i>	32
3.2.1.1 Jména zakončená ve výslovnosti na souhlásku, v psané podobě na souhláskové písmeno	32
3.2.1.1.1 Aberdeen	32
3.2.1.1.2 Auckland	33
3.2.1.1.3 Christchurch	33
3.2.1.1.4 Perth	35
3.2.1.2 Jména zakončená ve výslovnosti na vokál, v psané podobě na souhláskové písmeno (skupinu písmen)	35
3.2.1.2.1 Maryborough	35
3.2.1.3 Jména zakončená ve výslovnosti na souhlásku, v psané podobě na nevyslovované -e	36
3.2.1.3.1 Newcastle	36
3.2.2 <i>Feminina</i>	37
3.2.2.1 Jména zakončená ve výslovnosti na [a]	37
3.2.2.1.1 Canberra	37
3.2.2.1.2 Chattanooga	38
3.2.2.1.3 Omaha	38
3.2.2.1.4 Pasadena	39
3.2.2.1.5 Santa Rosa	40
3.2.2.1.6 Tulsa	41
3.2.3 <i>Neutra</i>	41
3.2.3.1 Jména zakončená ve výslovnosti na [o]	41
3.2.3.1.1 Ohio	41
3.2.3.1.2 Ontario	42
3.2.3.1.3 Orlando	43
3.2.3.1.4 Sacramento	43

3.2.3.1.5	San Franciso	44
3.2.3.2	Víceslovná pojmenování, případně jména končící na plurálový formant	45
3.2.3.2.1	Los Angeles	45
3.2.3.2.2	Palm Springs.....	46
3.3	TOPONYMA Z NĚMECKÉHO JAZYKA	47
3.3.1	<i>Maskulina</i>	47
3.3.1.1	Jména zakončená ve výslovnosti na souhlásku, v psané podobě na souhláskové písmeno	47
3.3.1.1.1	Hof	47
3.3.1.1.2	Regensburg	48
3.3.1.1.3	Stuttgart	49
3.3.1.2	Jména zakončená na -en.....	50
3.3.1.2.1	Bremen.....	50
3.3.1.2.2	Dresden.....	51
3.3.1.2.3	Tübingen	52
3.3.1.2.4	Weiden.....	53
3.3.2	<i>Feminina</i>	54
3.3.2.1	Jména zakončená ve výslovnosti na [a]	54
3.3.2.1.1	Fulda, Gotha, Jena, Pirna	54
3.3.2.2	Jména zakončená ve výslovnosti na souhlásku, v psané podobě na souhláskové písmeno	56
3.3.2.2.1	Bochum	56
3.3.3	<i>Neutra</i>	57
3.3.3.1	Jména zakončená ve výslovnosti na [e]	57
3.3.3.1.1	Halle	57
3.3.3.1.2	Karlsruhe	57
3.3.3.2	Jména zakončená na dvojhlásku -au.....	58
3.3.3.2.1	Lindau, Passau, Zwickau.....	58
3.4	TOPONYMA Z FRANCOUZSKÉHO JAZYKA.....	60
3.4.1	<i>Maskulina</i>	60
3.4.1.1	Jména zakončená ve výslovnosti na souhlásku, v psané podobě na souhláskové písmeno	60
3.4.1.1.1	Avignon	60
3.4.1.1.2	Rouen.....	61
3.4.1.1.3	Verdun	61
3.4.1.2	Jména zakončená ve výslovnosti na souhlásku, v psané podobě na souhláskovou skupinu	62
3.4.1.2.1	Amiens	62
3.4.1.3	Jména zakončená ve výslovnosti na souhlásku, v psané podobě na nevyslovované -e.....	63
3.4.1.3.1	Grenoble	63
3.4.2	<i>Feminina</i>	64
3.4.2.1	Jména zakončená ve výslovnosti na souhlásku, v psané podobě na nevyslovované -e.....	64
3.4.2.1.1	Boulogne	64
3.4.2.1.2	Champagne	65
3.4.2.1.3	Marseille	66
3.4.2.1.4	Toulouse.....	67
3.4.3	<i>Neutra</i>	68
3.4.3.1	Jména zakončená ve výslovnosti na [o], případně [ó]	68
3.4.3.1.1	Bordeaux.....	68
3.4.3.1.2	Monaco	68
3.4.3.2	Jména zakončená ve výslovnosti na [é]	70
3.4.3.2.1	Calais	70
3.4.3.3	Jména zakončená ve výslovnosti na [u]	70
3.4.3.3.1	Anjou.....	70
3.4.3.4	Jména zakončená ve výslovnosti na souhlásku, v psané podobě na souhláskové písmeno	71
3.4.3.4.1	Versailles.....	71
3.4.3.5	Jména zakončená ve výslovnosti na souhlásku, v psané podobě na nevyslovované -e.....	72

3.4.3.5.1	Lille	72
3.4.4	<i>Pluralia tantum</i>	72
3.4.4.1	Cannes	72
3.5	TOPONYMA ZE SEVERSKÝCH JAZYKŮ A Z JAZYKA FINSKÉHO	74
3.5.1	<i>Maskulina</i>	74
3.5.1.1	Jména zakončená ve výslovnosti na souhlásku, v psané podobě na souhláskové písmeno	74
3.5.1.1.1	Lillehammer, Narvik, Norrköping, Stavanger a Trondheim	74
3.5.1.2	Jména zakončená ve výslovnosti na samohlásku, v psané podobě na souhláskové písmeno	76
3.5.1.2.1	Halmstad	76
3.5.2	<i>Feminina</i>	76
3.5.2.1	Jména zakončená ve výslovnosti na [a]	76
3.5.2.1.1	Karlskrona, Uppsala, Vaasa	76
3.5.2.2	Jména zakončená na -ea	78
3.5.2.2.1	Luleå	78
3.5.2.2.2	Umea	79
3.5.3	<i>Neutra</i>	80
3.5.3.1	Jména zakončená ve výslovnosti na [o]	80
3.5.3.1.1	Espoo	80
3.5.3.2	Jména zakončená ve výslovnosti ne [e], případně [é]	81
3.5.3.2.1	Jyväskylä	81
3.5.3.2.2	Malmö	81
3.5.3.2.3	Tampere	82
3.5.3.3	Jména zakončená ve výslovnosti na [i]	83
3.5.3.3.1	Lahti	83
3.5.4	<i>Pluralia tantum</i>	83
3.5.4.1	Helsinki	83
ZÁVĚR		85
ANOTACE		90
RESUMÉ		91
SEZNAM LITERATURY		93
INTERNETOVÉ ZDROJE		94

Úvod

Moderní média nám denně zprostředkovávají informace ze zahraničí, přináší zprávy z prostředí Evropy i zprávy s celosvětovým záběrem. Televizní vysílání staví na cestopisných reportážích a zajímavostech z celé planety a internet nám umožňuje získávat informace zcela neomezeně ze všech koutů světa. S novou geopolitickou situací, sportovní či kulturní událostí, přichází do češtiny i nové či neobvyklé místní názvy, se kterými jsou čeští žurnalisté nuceni se vyrovnávat. Ne vždy jsou ovšem toponyma z cizích jazyků prezentována zcela „jazykově správně“. Příčinou nemusí být jen neznalost jazykových uživatelů, ale i omezenost jazykových příruček z hlediska rozsahu, obsahu či jejich aktuálnosti. Právě nejednotnost v užívání cizích toponym, nejistota při zacházení s těmito jmény a zároveň snaha zjistit, který způsob adaptace v médiích je ten správný, pro mě byly impulsem, díky kterému jsem si vybrala jako téma diplomové práce „Morfologické adaptace přejatých toponym“.

Předmětem naší práce budou cizí toponyma v jejich původní grafické podobě a jejich aktuální stav morfologické a ortografické adaptace na základě výsledků z korpusu SYN2009PUB. Hodnotit všechna toponyma by bylo z hlediska dostupnosti dat a jejich rozsahu nemožné. Analýza a komentáře se tedy budou týkat jen zúžené oblasti názvů měst a jmen několika území.

Vlastní výzkum předkládá analýzu 69 proprií, která dále rozdělíme na čtyři kategorie podle jazyka, ze kterého jsou přejímána. Uvnitř každé kategorie jsou pak dále dělena na maskulina, feminina, neutra a jména pomnožná. Protože jsme se zaměřili na analýzu deklinace cizích toponym v českých publicistických textech, byla hlavním kritériem pro výběr jmen jejich vyhledatelnost v korpusu SYN2009PUB. Zvolená toponyma lze rozdělit na známá (*Auckland, Newcastle, Stuttgart, Avignon, Verdun, Lillehammer, Canberra, Marseille* atd.), která byla doplněna jmény méně obvyklými (*Maryborough, Tulsa, Bochum, Umea, Espoo, Lahti* atd.). Na každém jméně se budeme snažit prokázat a vysvětlit současné způsoby skloňování. Cílem této práce je u jednotlivých příkladů z českých periodik pozorovat míru užití principů morfologické a ortografické adaptace, které jsou uvedeny v mluvnicích (Cvrčková *Mluvnice současné češtiny, Mluvnice češtiny 2 a Příruční mluvnice*

češtiny) a příručkách (*Jak užívat francouzská vlastní jména, Internetová jazyková příručka ÚJČ*).

Domníváme se, že výzkum potvrdí, že u pojmenování s běžným zakončením budou plně zachovány principy morfologické adaptace z jazykových příruček. Naopak u jmen pro češtinu neobvykle zakončených bude docházet k chybnému zařazování k deklinačním typům, nejistotě, zda se řídit podobou psanou, či mluvenou, a ke kolísání, které bude důsledkem této nejistoty. Toto můžeme stanovit jako první hypotézu.

Dále předpokládáme, že vzhledem k dnešním typografickým možnostem bude u cizích zeměpisných jmen zcela zachována jejich původní ortografická stránka.

V současnosti narůstá obliba v užívání původních psaných podob měst ve zpravodajství (především ve sportovní žurnalistice). Tento trend můžeme stanovit jako další hypotézu. U tradičních názvů měst předpokládáme návrat k původním grafickým podobám (*Bremen - Brémy*), ačkoli existuje jejich podoba počeštěná. Výzkum může tyto hypotézy jen potvrdit, či vyvrátit.

Praktické části diplomové práce předchází část teoretická, která je dále rozdělena na dvě kapitoly. Kapitola první je věnována problematice začleňování cizích slov do českého jazyka, v této kapitole jsme se snažili stručně zmapovat možnosti jejich začlenění do systému flexe současné češtiny. V tomto směru jsme uvedli pouze specifika z hlediska stránky lexikologické a morfologické. Součástí první kapitoly je i charakteristika substantiv, jejich vnitřní diferenciací, stručná definice jmen zeměpisných jako předmětu naší práce a popis jejich mluvnických rysů.

Kapitola druhá se zabývá obecnými principy skloňování vlastních jmen a dále již toponym, která se dále dělí na maskulina, feminina, neutra a pluralia tantum. Věnuje se i Českému národnímu korpusu a popisuje korpusy, které pod jeho záštitou vznikají, jako např. korpus SYN2009PUB. Tento primární zdroj materiálu poskytne data k popisu současných způsobů deklinace.

Naši práci nelze považovat za podrobný rozbor problematiky adaptace cizích toponym do českého jazyka. Berme ji, vzhledem k omezenému počtu analyzovaných pojmenování, jen jako snahu objasnit stávající a nově se projevující tendence v oblasti začleňování cizích toponym do českého jazykového systému.

1 Začleňování cizích lexikálních jednotek do systému české slovní zásoby

Převzetí cizího výrazu je jedním z častých způsobů obohacení slovní zásoby, ale z hlediska zapojení do českého jazykového systému je to složitý proces. Ne všechna slova cizího původu je možné v českém jazyce plně adaptovat. Předmětem analýzy v praktické části nebudou slova, která lze zařadit do skupiny zcela adaptovaných slov (z hlediska ortografického a morfologického), ovšem budeme se soustředit na místní názvy, a především v jejich původní psané podobě.

Při přejímání lexika z dalšího jazyka hraje důležitou roli jeho slovnědruhovému zařazení. Obvykle může, ale také nemusí, být u přejímaných slov převzata i jejich významová struktura, kterou si slovo přináší z původního jazyka. Může nastat případ, kdy uživatel nerozumí významu daného přejatého lexika (nebo význam není evidentní), tehdy lze do textu umístit objasnění tohoto slova. Na rozdíl od těchto slov tvoří termíny a slova označující cizí realie výjimku. U těchto výrazů je přejímán společně s formou i jejich lexikální význam, pokud hovoříme o podstatných jménech obecných.

Na jednotlivých koncích pomyslné stupnice začlenění slov do české slovní zásoby stojí slova citátová, původní, a na druhém slova zcela počeštěná (adaptovaná). Tyto dva okraje vyplňuje řada mezistupňů a přechodů. Diference se objevují především v pravopise přejímaných slov. Pravopis převzatých slov může zůstat zachován (angl. *engagement*), přestože se přizpůsobuje jejich výslovnostní stránka (v případě, že nemají přízvuk na první slabice) a upravuje se výslovnost hlásek pro češtinu atypických (např. angl. *th*). Nebo naopak dochází k rozkolísanosti pravopisu a k tvoření dvou pravopisných podob (např. angl. *coach/kouč*). Další změnou může být počeštění výrazu, které je dvojího typu, plné (např. džungle), a přednostní (např. džus, špagety).¹

Zhruba od druhé poloviny 50. let se v *Pravidlech českého pravopisu* a jiných kodifikačních příručkách objevuje silná tendence k počešťování přejímaných slov. Prvním

¹ Srov. Čermák – Filipec (1985), s. 125

dokládajícím znakem byla snaha funkčně fonetizovat pravopis, zároveň patřila do procesu, který směřoval k zjednodušení a zpřístupnění spisovného jazyka co nejširší vrstvě uživatelů jazyka. V převzatých slovech se uplatňovalo psaní *t* namísto *th* a *z* namísto *s*. Písmeno *s* ovšem bylo zachováno v latinském sufixu *-ismus* a zároveň v dalších slovech nesoucích humanistickou tradici (a v jejich odvozeninách). Pravopis tohoto písmene zůstal i v některých slovech nezděděných (např. *cirrhosis*, *gnose*, *spasmus* aj.) Ale i v některých propriích, a to antroponymech a toponymech. V roce 1974 v 6. vydání byla zrušena výjimka pro slova humanistické tradice.²

Ani v dnešní době se neupustilo od zjednodušení a zpřístupnění jazyka širší veřejnosti, ovšem odlišným způsobem, než byl uveden výše. Pokud jsou cizí slova počestěna, pak většinou jejich grafická stránka odpovídá spisovné výslovnosti v českém jazyce (drobné odchylky jsou možné). Jako příklad uvádíme zjednodušení psaní zdvojených písmen (např. *ll*, *ss*, *nn* atd.), nebo jako další může posloužit takový, kdy se v přejatém slově píše písmeno *c*, které se vyslovuje jako [k], ovšem podle kodifikace je umožněno ho ve vysloňovaných tvarech psát s písmenem *k*.³

Morfologická utvářenost jednotlivých převzatých výrazů může být dalším stupněm či mezistupněm v rámci adaptace přejatého lexika a zároveň dokládá jejich stupeň začlenění do českého jazykového systému. Přejatá slova mohou zůstat neskloňná (jichž je notná část) jako např. *jury*, *brandy* atd., nebo se naopak skloňují plně podle odpovídajícího českého vzoru (např. *žokej*, *filolog* aj.), či jsou skloňná i neskloňná, jako jsou slova typu *revue* atd.⁴

O stupni adaptace mohou vypovídat nebo daný stupeň mohou dokumentovat nová slova fundovaná slovem přejatým, např. odvozeniny a složeniny. Jako výrazy začínající na *elektro-* atd.

² Srov. Historie. Dostupný z WWW http://cs.wikipedia.org/wiki/Pravidla_%C4%8Desk%C3%A9ho_pravopisu#Historie [1.3.2013]

³ Srov. Pravidla českého pravopisu (2005), s. 28–34

⁴ Příklady jsou převzaty z publikace Filipce a Čermáka Česká lexikologie

Sémaziologicko-onomaziologická kategorie taktéž demonstruje stupeň začlenění převzatého lexika do české slovní zásoby, a to buď na základě podobnosti, anebo pojmové souvislosti (např. *generace* jako „období cca. 30 let“ a zároveň „každý, kdo v tomto období žije“).⁵

Nejenže je u přejatých slov možné nalézt homonymii, ale navíc tato slova zapadají do synonymických řad a často stojí na počátku takovéto řady (bývají základními synonymy), např. *akutní – prudký, náhlý*.⁶

V závěru této kapitoly můžeme poznamenat, že o stupni adaptace vypovídá i schopnost přejatého slova vytvářet a spoluvytvářet dílčí systémy (např. pojmosloví z oblasti oblékání a módy byla převzata z francouzského jazyka: *konfekce, fazóna, fiší, krinolína, pelerína* a další, z tohoto jazyka se do češtiny převzaly i výrazy označující produkty gastronomie: *aperitiv, kroketa, ragú, filé, pyré, koňak* atd.).⁷⁸

Ve výčtu výše jsme uvedli, jakým způsobem mohou být zapojována cizí slova do české lexikální zásoby. Z tohoto přehledu ovšem nevyužijeme každou možnost zapojení do češtiny. V praktické části nás bude zajímat pouze problematika deklinace (tedy sklonnost × nesklonnost) a pravopisná stránka přejatých výrazů.

1.1 Charakteristika jmen podstatných

Podstatná jména jednoznačně tvoří jádro slovní zásoby téměř každého jazyka, a zároveň patří mezi jedny z nejpoužívanějších slovních druhů jak v proudu řeči, tak v psaném projevu. V té zjednodušené, školské verzi jsou to „názvy osob, zvířat a věcí“, bez

⁵ Příklady jsou převzaty z publikace Filipce a Čermáka Česká lexikologie.

⁶ Viz předchozí poznámka

⁷ Srov. Čermák – Filipce (1985), s. 125–127

⁸ Viz poznámka pod čarou 6

kterých bychom se ovšem nebyli schopni nejen dorozumívat, ale ani vzdělávat a poznávat svět okolo nás.⁹

Jedním z dělení substantiv je rozlišování podstatných jmen obecných a vlastních. Samozřejmě tato slova disponují jistými vlastnostmi, které se hodnotí jako společné a které je podle slovně druhové charakteristiky zařazují právě do skupiny substantiv.

Tyto skupiny diferencujeme na základě těchto kritérií: zda se píše s velkým či malým písmenem na začátku (z hlediska formy psaného výrazu), zda označují jedinečnou skutečnost a zda nesou, nebo nenesou zobecňující či zobecněný význam.¹⁰

Podstatná jména, která se píše s malým písmenem na počátku slova, jsou nositeli pojmového výrazu (ať zobecnělého, či zobecňujícího) a označují celou třídu předmětů či jevů. Nazývají se apelativy, podstatnými jmény obecnými. Výstižnější definice nabízí např. Edvard Lotko, který ve svém *Slovníku lingvistických termínů pro filology* popisuje apelativum jako typ pojmenování, které neoznačuje individuální denotát. Další definice bychom pak mohli nalézt v *Encyklopedickém slovníku češtiny* a v dalších publikacích.¹¹

Opakem apelativ jsou propria, podstatná jména vlastní¹², která na rozdíl od apelativ označují jedinečnou skutečnost (jednotlivinu či jedince), čímž je dané slovo diferencováno od ostatních jednotlivin a jedinců a je identifikováno jako jedinečný objekt. Hladká a Nekula o tomto jevu hovoří jako o „absenci generického významu“.¹³ V psaném jazyce tuto jedinečnost demonstruje velké počáteční písmeno.¹⁴

⁹ Srov. Cvrček (2010), Grepl (1995)

¹⁰ Srov. Cvrček (2010), Grepl (1995), Pravidla českého pravopisu (2005)

¹¹ Srov. Cvrček (2010), Grepl (1995), Pravidla českého pravopisu (2005)

¹² Autory hesla „Jména vlastní“, ve kterém je zmínka o absenci generického významu, jsou Zdeňka Hladká a Marek Nekula

¹³ KARLÍK, P. – NEKULA, M.: *Encyklopedický slovník češtiny*, Praha 2002, s. 204

¹⁴ Srov. Cvrček (2010), Lotko (2005), Karlík (2002)

Uvnitř této skupiny se substantiva dále dělí podle předmětu či jevu, který dané slovo označuje. Z důvodu rozsáhlosti této diferenciaci a celkově širokého obsahu jednotlivých položek uvedeme pouze stručný výčet základních druhů proprií, který bude zároveň postačující i pro účely této práce.

1.2 Základní druhy vlastních jmen

V této kapitole využijeme údajů z *Encyklopedického slovníku češtiny* jen ve stručné verzi, pro detailní informace odkazujeme na výše zmíněnou publikaci. Další, stručnější či detailnější, diverzifikace vlastních jmen můžeme nalézt i v jiných jazykových příručkách, např. *Mluvnice češtiny 2, Příruční mluvnice češtiny*, z těch detailních pak *Úvod do obecné onomastiky*.

1. **abionyma** – vlastní jména neživých objektů a jevů, do této kategorie patří:
 - toponyma – vlastní jména zeměpisná, o nich více níže
 - kosmonyma – propria označující předměty mimo planetu Zemi
 - chrématonyma – názvy lidských výtvorů zakořeněných ve společenských, kulturních a jiných vztazích.
2. **bionyma** – tato propria označují živé bytosti a jiné organismy, které fungují ve společenských vztazích
 - fytonyma – vlastní jména rostlin
 - zoonyma – nesou jména zvířat
 - antroponyma – vlastní jména osobní (jednotlivců) či skupiny lidí (skupinová antroponyma).¹⁵

¹⁵ Srov. *Mluvnice češtiny 2* (1986), Karlík (2002)

1.2.1 Toponyma

Do této skupiny, která bude předmětem analýzy diplomové práce, běžně spadají názvy měst a obcí (místní jména). Zároveň zahrnuje i jména neosídlených míst, pomístní jména (např. *Vltava*, *Krušné hory*), také choronyma, jména označující správní či přírodní celky (např. *Středočeský kraj*). Obecně se jedná o „jména neživých přírodních objektů a jevů vyskytujících se na Zemi i mimo ni (kosmonyma – Mars, Vodnář)“.^{16 17}

1.2.1.1 Mluvnické rysy toponym

Propria mají schopnost vyjadřovat stejné gramatické kategorie jako podstatná jména obecná, což je dáno tím, že vlastními jmény jsou pouze substantiva. Přestože skloňování proprií vychází ze systému podstatných jmen obecných, mohou se při deklinaci vlastních jmen objevit určité odlišnosti. Propria vystupují vždy jako jména konkrétní.¹⁸

1.2.1.1.1 Rod toponym

Vlastní jména zeměpisná využívají všech gramatických rodů (rod mužský, ženský a střední)- Typické zakončení v nominativu singuláru je rozřazujícím prvkem pro jednotlivé rody.

U toponym cizího původu nedochází k zachování původního gramatického rodu, o jejich příslušnosti k danému rodu rozhoduje zakončení v nominativu singuláru a jejich schopnost začlenit se do českého deklinačního systému. Pokud je lze přiřadit k určitému

¹⁶ *Mluvnice češtiny 2*, Praha 1986, s. 346

¹⁷ Encyklopedický slovník češtiny řadí kosmonyma zvlášť

¹⁸ Srov. *Mluvnice češtiny 2* (1986), s. 346

deklinacnímu typu, přejímají i jeho rod. O zařazení k rodu rozhodují i další činitel, například významový okruh jména.¹⁹

1.2.1.1.2 Číslo toponym

Kategorie čísla v oblasti vlastních jmen zeměpisných může podle *Mluvnice češtiny 2* vykazovat jisté zvláštnosti. Propria se primárně vyskytují buď jako singulária tantum, což vychází z vlastnosti toponym individualizovat objekt, nebo se mohou vyskytovat jako plurália tantum. Množného čísla se využívá k individualizaci nějakého celku či množiny. Právě pomnožná jsou především toponyma.

K pomnožným toponymům se řadí především názvy pohoří, souostroví, zemí, území i míst. Z cizích zeměpisných jmen se v českém jazyce pluráliím tantum řadí jména, která v původním jazyce má (nebo měla) plurálový morfém, který byl nahrazen českým plurálovým morfémem (Bremen – Brémy).

Většina cizích toponym, spadajících do plurální tantum, adaptaci nepodlehla. V současné češtině se chovají jako sklonná singulárová jména, méně jako singulárová nesklonná a velmi zřídka jako plurálová nesklonná (Cannes).²⁰ Zda tyto principy uváděné v mluvnicích stále přetrvávají, ukáže až výzkum.

1.2.1.1.3 Pád toponym

Pro toponyma jsou pádové formy základním prostředkem pro vyjádření jejich funkce ve větě. Při deklinaci bývá uplatňováno všech sedm pádů.²¹

¹⁹ Srov. *Mluvnice češtiny 2* (1986), s. 347

²⁰ Srov. *Mluvnice češtiny 2* (1986), s. 348–349

²¹ Srov. Grepl (1995), s. 235

2 Skloňování vlastních jmen

Většina českých vlastních jmen se skloňuje podle svého rodu a zakončení v nominativu, tedy podle příslušných vzorů podstatných a přídavných jmen (např. Novák jako „pán“, Malá jako „mladá“, Liberec jako „stroj“).

Vzhledem k tomu, že v češtině se většina přejatých slov skloňuje, přiřazují se také téměř všechna cizí vlastní jména k deklinačním typům substantiv a adjektiv, případně mohou přebírat zájmennou deklinaci u některých specifických zakončení. U antroponym je respektován gramatický i přirozený rod, avšak u jmen místních se gramatický rod přizpůsobuje deklinačnímu typu podle svého zakončení. Díky své jedinečnosti však některá vlastní jména vykazují při skloňování určité zvláštnosti. Při skloňování vlastních jmen osobních se vyskytují odlišnosti ve využívání variantních koncovek. Na rozdíl od jmen obecných zde převažují koncovky delší nad koncovkami kratšími. Ve skloňování vlastních jmen zeměpisných se podle jazykových příruček objevují uvnitř deklinačního typu změny v různorodosti koncovek.²²

Jak již bylo řečeno v předchozím odstavci, skloňování cizích proprií v češtině se řídí především podobou vyslovovanou, až teprve druhotně se v případě potřeby přihlíží k podobě psané. Ta se stává určující v momentě, kdy pro češtinu obvyklá korespondence grafém – foném není dodržena. Můžeme se tedy potýkat s problémem, že pojmenování je ve vyslovované podobě zakončeno na souhlásku a v psané na samohláskové písmeno nebo opačně. Tuto diskrepanci lze v češtině (opět podle jazykových příruček²³) vyřešit připojením substantivních či zájmenných koncovek k tvaru slova v nominativu. Ovšem využití této možnosti ukáže až praktická část práce.

²² Srov. Mluvnice češtiny 2 (1986)

²³ Srov. Cvrček (2010), Mluvnice češtiny 2 (1986)

2.1 Obecné možnosti deklinace cizích jmen zeměpisných

Před uvedením stručného popisu možností deklinace cizích toponym je nutné uvést, o jaké zdroje se v tomto směru opíráme. Jako primární teoretický základ v oblasti skloňování cizích zeměpisných jmen bude sloužit koncepce formálního tvarosloví v *Mluvnici češtiny 2*, tzv. akademické. Dále pro srovnání použijeme popisy morfologie v *Příruční mluvnici češtiny*, v *Mluvnici současné češtiny* či praktickou *Internetovou jazykovou příručku ÚJČ AV ČR*. Cenný jistě bude i příspěvek Františka Váhaly věnovaný deklinaci osobních i místních proprií.²⁴

Podle výše zmíněných principů můžeme říci, že téměř všechna cizí zeměpisná jména podléhají deklinaci. Podle zakončení ve vyslovované podobě se zařazují k paradigmatu konkrétního apelativa, přebírají jeho rod, avšak kvůli své specifičnosti můžeme při skloňování registrovat výskyt polymorfních formantů. Podle *Mluvnice češtiny 2* mají vysokou frekvenci „formanty, které u obecných jmen už byly vytlačeny nebo jsou pozvolna vytlačovány“, což v praktické části můžeme buď potvrdit, nebo vyloučit.²⁵ Velice často se v Gsg tvrdých jmen mužského rodu používá formant *-a*, a formant *-e(ě)* je zase frekventovaný v 6. pádu jak u neuter, tak u maskulin. Pokud hovoříme o pluráliích tantum, převažuje oproti obecným jménům v genitivu nulová deklinační koncovka. V ženském rodě můžeme pozorovat dokončování přechodu od paradigmatu vzoru *píseň* ke vzoru *kost*, což je úplně opačná tendence než u apelativních pojmenování. Do této skupiny spadají především česká a jinoslovanská jména se zakončením na *-slav*, *-im*, *-om* a *-am*.

Jestliže některá cizí toponyma nemusí podléhat deklinaci, řadí se pak rodově většinou k neutřům. Mezi takové zeměpisné názvy se pak obecně řadí neslovanská jména, která jsou ve výslovnosti zakončená samohláskami [e], [é], [í], [ó], [ú], někdy i dvojháskou [au]. Tyto hlásky se v písemném projevu mohou zaznamenávat různě, např. *Malmö*,

²⁴ VÁHALA, F.: Skloňování vlastních jmen osobních a místních. In: *O češtině pro Čechy*. Praha 1963, s. 167—209

²⁵ *Mluvnice češtiny 2*, Praha 1986, s. 352

Milwaukee, Bordeaux, Bodensee, Kjůšů. Dále sem můžeme zařadit jak jinoslovanská, tak cizí toponyma, která ve vyslovované podobě končí hláskami [i] a [u], tedy *Soči, Nairobi, Sydney, Timbaktu, Bengalůru.* V rámci pomnožných toponym existuje několik výjimek, které se běžně skloňují. Jsou to cizí jména zakončená na [-i] a jména zakončená skupinou [-je] a [-ije] z neslovanských jmen. Některé cizí zeměpisné názvy zůstávají nesklonné, přestože jsou ve výslovnosti zakončené souhláskou (*Provence, Dieppe, někdy Toulouse a Melbourne, tento* typ ovšem často kolísá mezi sklonností a nesklonností, viz níže), příčinou je výše uváděný nesoulad mezi grafickou a fonickou stránkou. Neskloňujeme ani taková toponyma, která končí cizím plurálovým formantem (*Hameln*), jsou víceslovná (*Buenos Aires*) nebo se před nimi nachází člen (*Los Angeles*).²⁶

2.2 Konkrétní principy skloňování jmen zeměpisných

Mimo obecný rámeček, který byl výše zmíněn, posuzujeme toponyma samozřejmě i v užším pohledu. Jako každé obecné pojmenování i ona se dělí na maskulina, feminina, neutra a navíc na pluralia tantum. U každého z nich můžeme podle *Mluvnice češtiny 2* a *Internetové jazykové příručky ÚJČ* nalézt další podkategorie podle způsobu zakončení ve výslovnosti.

Vzhledem k charakteru naší práce uvádíme způsoby deklinace především cizích zeměpisných jmen.

²⁶ Srov. Cvrček (2010), *Mluvnice češtiny 2* (1986)

2.2.1 Maskulina

U cizích toponym rodu mužského se používají koncovky maskulinních vzorů „*hrad*“ a „*stroj*“. Adjektivní podoby zeměpisných názvů využívají formanty vzoru „*mladý*“, zřídka „*jarní*“.

U zeměpisných názvů, které využívají deklinační formanty vzoru „*hrad*“, se vyskytují v genitivu singuláru koncovky *-u* a také *-a*. Ta bývá využívána především u jinoslovanských jmen zakončených na *-sk* a *-ck* (např. *Murmansk*). Podle *Mluvnice češtiny 2* ustupuje v současné češtině vývojově starší formant *-a* bezpříznakovému *-u*, tato tendence je evidována především u cizích toponym.²⁷

Variantní koncovky se objevují také v lokálu singuláru, zde se vedle formantu *-a* využívá formant *-ě(e)*. Vyskytuje se zřídka u jmen cizích (*Urale*), více u jmen slovanských (*Leningradě*), domácích a zdomácnělých. Formant *-u* se naopak uplatňuje téměř u všech cizích toponym mimo některá slovanská. Uvidíme, zda tento princip potvrdí také výzkum.²⁸

Tvar vokativu singuláru se podle mluvnic vyskytuje velice zřídka, opět odkazujeme na výsledek výzkumu.

U deklinace podle paradigmatu vzoru „*hrad*“ může u některých jinoslovanských a domácích jmen docházet k vysouvání samohlásky v poslední slabice. U jinoslovanských jmen řadíme mezi pohybné samohlásky *-e-* (*Szczecinek*), *-o-* (*Kežmarok*) a *-a-* (*Zadar*).²⁹

U cizích toponym tohoto typu deklinace můžeme nalézt zvláštnosti ve vztahu fonické a grafické stránky. Některá cizí toponyma v nominativu a akuzativu singuláru končí v grafice na nevyslovované *-e*, které se při deklinaci vypouští (*Newcastle – Newcastlu*), jiné zeměpisné názvy mohou kolísat mezi sklonností a nesklonností (*Melbourne*). Především

²⁷ Srov. Internetová jazyková příručka dostupný z WWW <http://prirucka.ujc.cas.cz/> [5. 3. 2013], *Mluvnice češtiny 2* (1986)

²⁸ Srov. Internetová jazyková příručka dostupný z WWW <http://prirucka.ujc.cas.cz/> [5. 3. 2013], *Mluvnice češtiny 2* (1986)

²⁹ Srov. Internetová jazyková příručka dostupný z WWW <http://prirucka.ujc.cas.cz/> [5. 3. 2013], *Mluvnice češtiny 2* (1986)

u francouzských jmen bývá skupina *-que* [k] často nahrazena písmenem *k*, pokud je zachována, odsouvá se nevyslovované *-e*. U jmen typu *Orléans*, která končí na dvě souhlásková písmena, se poslední písmeno nevyslovuje, ale pro způsob deklinace bývá zachována jak psaná, tak vyslovovaná podoba jména (*Orléansu* [nu]). U polských jmen na *-ów* [uf] probíhá během skloňování změna na *-ow* [ov].³⁰

Cizí zeměpisná jména, která se řadí k paradigmatu vzoru „*stroj*“ jsou nejčastěji zakončena na *-ec*, *-ac* nebo jinak (*Brač*, *Miskolc*).³¹

U tohoto typu skloňování můžeme také nalézt pohybné samohlásky, tedy samohlásku *-e* v zakončení toponym na *-ec* (*Čerepovec*) a *-a* u jmen na *-ac* (*Karlovac*).³²

Pokud u některých jmen nekoresponduje v nominativu či akuzativu singuláru foném a grafém, platí pro ně, že: se jak vyslovovaná, tak i psaná podoba jména před deklinačními formanty nemění, např. *Greenwich* [grinyč] – Gsg *Greenwiche* [grinyče].³³

Některá cizí toponyma mohou být ve výslovnosti zakončena na samohlásku, ovšem v psané podobě končí na souhláskové písmeno či skupinu písmen. Toto písmeno se před pádovými formanty vyslovuje. Taková toponyma uplatňují deklinační formanty vzoru „*hrad*“ (nor. *Fredrikstad* [-sta] – Gsg *Fredrikstadu* [-stadu]).³⁴

³⁰ Srov. Internetová jazyková příručka dostupný z WWW <http://prirucka.ujc.cas.cz/> [5. 3. 2013], Mluvnice češtiny 2 (1986)

³¹ Srov. Internetová jazyková příručka dostupný z WWW <http://prirucka.ujc.cas.cz/> [5. 3. 2013], Mluvnice češtiny 2 (1986)

³² Srov. Internetová jazyková příručka dostupný z WWW <http://prirucka.ujc.cas.cz/> [5. 3. 2013], Mluvnice češtiny 2 (1986)

³³ *Mluvnice češtiny 2*, Praha 1986, s. 370

³⁴ Srov. Internetová jazyková příručka dostupný z WWW <http://prirucka.ujc.cas.cz/> [5. 3. 2013], Mluvnice češtiny 2 (1986)

2.2.2 Feminina

Zeměpisná jména rodu ženského využívají při deklinaci všech čtyř základních femininálních vzorů, tedy „žena“, „růže“, „píseň“, „kost“. Některá toponyma mohou užívat i smíšeného typu skloňování, u jiných se může vyskytovat deklinace adjektivní, jména pak přejímají tvary vzorů „mladá“ nebo „jarní“.³⁵

Cizí toponyma zakončená v nominativu singuláru ve výslovnosti na [a] se skloňují podle paradigmatu vzoru „žena“ či podtypu „Trója“. O příslušnosti jména k danému deklinačnímu typu rozhoduje druh souhlásky před koncovou samohláskou [a].³⁶

Deklinační formanty vzoru „žena“ se přiřazují toponymům, která před koncovým [a] mají tvrdou či obojetnou souhlásku. U jmen cizích taktéž dochází k alternaci souhlásek v dativu a lokálu singuláru jako u apelativ (*Malaga* – Gsg *Malaze*, *Andorra* – Gsg *Andoře*), u některých jmen pak může docházet i k pravopisné úpravě jména (viz předchozí příklad). Dále se tímto způsobem skloňují jména zakončená na *-ca* [-ka], kdy v nepřímých pádech bývá v souladu s výslovností nahrazena hláska *c*, a jména na *-illa*, u kterých se nedbá původní výslovnosti (*Sevilla* [-lja] – Gsg *Sevilly* [ly]).³⁷

Předchází-li koncové samohlásce souhláska měkká, řadí se k podtypu „Trója“, který reprezentuje smíšený typ skloňování. Toponyma, která náleží k tomuto typu deklinace, přebírají v genitivu, dativu a lokálu singuláru deklinační koncovky vzoru „růže“ a v ostatních pádech koncovky vzoru „žena“. Do této kategorie spadají jména zakončená v psané podobě na *-ca* (*Bystrica*), *-eia*, *-aia*, *-oia* (*Pistoia*).³⁸

³⁵ Srov. Internetová jazyková příručka dostupný z WWW <http://prirucka.ujc.cas.cz/> [5. 3. 2013], Mluvnice češtiny 2 (1986)

³⁶ Srov. Internetová jazyková příručka dostupný z WWW <http://prirucka.ujc.cas.cz/> [5. 3. 2013], Mluvnice češtiny 2 (1986)

³⁷ Srov. Internetová jazyková příručka dostupný z WWW <http://prirucka.ujc.cas.cz/> [5. 3. 2013], Mluvnice češtiny 2 (1986)

³⁸ Srov. Internetová jazyková příručka dostupný z WWW <http://prirucka.ujc.cas.cz/> [5. 3. 2013], Mluvnice češtiny 2 (1986)

Zvláštní typ skloňování reprezentují jména na *-ua, -oa*, která přijímají koncovky vzoru „žena“, ale v dativu a lokálu uplatňují formant *-i*. Jména končící na *-ea* se skloňují podle podtypu „Korea“ – Gsg *Korey/Koreji*, D Lsg *Koreju*, A sg *Koreu*, lsg *Koreou/Korejí*.³⁹

Toponyma končící v nominativu singuláru na [e] využívají deklinační formanty vzoru „růže“, dále také slova končící v grafice na *-ia, -ie* či *-ye*.⁴⁰

Zeměpisná jména rodu ženského zakončená v nominativu singuláru na souhlásku využívají deklinační formanty vzoru „píseň“ nebo „kost“.

Podle paradigmatu vzoru „píseň“ se skloňují jména zakončená na *-č, -c* (jen ta, která nekončí na *-ec*) a jména na *-l, -z* a *-ev*. Před deklinačními formanty dochází k odsouvání *-e-*, a to především u jmen končících na *-eč, -el, -ev, -en* (*Cerekev* – Gsg *Cerekve*).⁴¹

Deklinační formanty vzoru „kost“ využívají toponyma na *-slav, -clav, -im, -am, -om*, u kterých se dříve vyžadovalo skloňování podle vzoru „píseň“ a u kterých převládla dubletní koncovka *-i* v genitivu singuláru (*Radom*).⁴²

Grafická podoba některých cizích toponym nemusí odpovídat jejich vyslované podobě. Taková jména náleží k paradigmatu vzoru „píseň“. Jména zakončená na *-y* (*Uruguay*), jména na *-y*, u kterých toto písmeno označuje měkkost koncové vyslované souhlásky a u kterých zůstává při deklinaci zachováno (*Hortobágy* [-bádʃ] – Gsg *Hortobágye*

³⁹ Srov. Internetová jazyková příručka dostupný z WWW <http://prirucka.ujc.cas.cz/> [5. 3. 2013], Mluvnice češtiny 2 (1986)

⁴⁰ Srov. Internetová jazyková příručka dostupný z WWW <http://prirucka.ujc.cas.cz/> [5. 3. 2013], Mluvnice češtiny 2 (1986)

⁴¹ Srov. Internetová jazyková příručka dostupný z WWW <http://prirucka.ujc.cas.cz/> [5. 3. 2013], Mluvnice češtiny 2 (1986)

⁴² Srov. Internetová jazyková příručka dostupný z WWW <http://prirucka.ujc.cas.cz/> [5. 3. 2013], Mluvnice češtiny 2 (1986)

[-bádě]). U toponym zakončených v grafice na -e, které se nevyslovuje, dochází při deklinaci k jeho vypuštění (*Boulogne – Gsg Boulogne*).⁴³

2.2.3 Neutra

Slova spadající do této kategorie se obvykle řadí k deklinačním typům vzorů „město“, „moře“, „stavení“ a mohou přebírat i deklinaci adjektiv rodu středního. Značné množství cizích zeměpisných názvů však deklinaci nepodléhá.

Jména zakončená ve výslovnosti na samohlásku [o], využívají deklinační formanty vzoru „město“, podléhají tedy deklinaci (*Toledo – Gsg Toleda*). Jména zakončená ve výslovnosti na [ó] zůstávají často nesklonná (*Hokkaidó*).

Pokud grafický záznam koncového [o] neodpovídá vyslovované samohlásce, zůstává jméno nesklonné (*Bordeaux*).

Cizí zeměpisná jména zakončená ve výslovnosti samohláskou [e] či [é] deklinaci nepodléhají (*Calais*). Tentýž princip je uplatňován i u cizích toponym končících ve výslovnosti samohláskou [i] či [í] (*Sydney*) a u toponym na [u], [ú] či diftong -*au* (*Zwickau*).

Deklinaci nepodléhají ani toponyma s původně plurálovým formantem (*Massachusetts*), jména víceslovná (*Los Angeles*) a jména končící na nevyslovované -*e* (*Lille*).⁴⁴

⁴³ Srov. Internetová jazyková příručka dostupný z WWW <http://prirucka.ujc.cas.cz/> [5. 3. 2013], Mluvnice češtiny 2 (1986)

⁴⁴ Srov. Internetová jazyková příručka dostupný z WWW <http://prirucka.ujc.cas.cz/> [5. 3. 2013], Mluvnice češtiny 2 (1986)

2.2.4 Pluralita tantum

Jako poslední a velice specifickou oblastí je skupina jmen označovaných jako pluralia tantum. I zde registrujeme náležitost ke všem výše zmíněným gramatickým rodům, ovšem správné zařazení jmen do rodové kategorie je značně problematické jako i následné užití správných deklinačních formantů. Příčinou je především neznalost původu slova. Často tedy dochází ke kolísání mezi rody a vzory. Jména zařazujeme opět podle zakončení ve výslovnosti do čtyř kategorií.⁴⁵

Pokud jsou toponyma zakončena v nominativu plurálu ve výslovnosti vokálem [i] řadí se tato slova buď k rodu mužskému (vzor „hrad“) nebo ženskému (vzor „žena“), u nich je jasný původ z obecných feminin (*Studzianky*). Ovšem vlivem shodného zakončení pro oba rody může docházet ke kolísání.⁴⁶

Maskulina

Do této skupiny spadá naprostá většina slov domácích a slovanských. Příslušnost k rodu se u jednotlivých jmen orientuje buď podle analogie, nebo podle zakončení, které je shodné s češtinou (*Bielany, Lipovljani, Slišane, Krušari, Leváre*). U většiny jmen dochází ke kolísání v G, D a L, kdy se v těchto pádech objevují variantní pádové koncovky či kolísání mezi koncovkami ženského a mužského rodu. Avšak tyto problémy při deklinaci se týkají především toponym domácích, usuzujeme tak na základě poznatků v *Mluvnici češtiny 2 a Internetové jazykové příručce ÚJČ*.

K mužskému rodu se řadí i jména na *-cy, -ci* nebo *-ce*, při skloňování využívají koncovky deklinačního typu „stroj“ (*Preselenci – Preselenců*).⁴⁷

⁴⁵ Srov. Internetová jazyková příručka dostupný z WWW <http://prirucka.ujc.cas.cz/> [5. 3. 2013], *Mluvnice češtiny 2* (1986)

⁴⁶ Srov. Internetová jazyková příručka dostupný z WWW <http://prirucka.ujc.cas.cz/> [5. 3. 2013], *Mluvnice češtiny 2* (1986)

⁴⁷ Srov. Internetová jazyková příručka dostupný z WWW <http://prirucka.ujc.cas.cz/> [5. 3. 2013], *Mluvnice češtiny 2* (1986)

Feminina

Zde mimo slov domácích uvažujeme i o slovanských (Breziny, Studzianky) a téměř všech pomnožných toponymech cizího původu. Při deklinaci cizích jmen většinou nejsou komplikace, dodržují totiž pravidelně koncovky vzoru „žena“ (*Andy – And, Bruggy – Brugg, Galapágy – Galapág*).⁴⁸

Kolísání mezi rody registrujeme u jmen slovanských jako *Palevicy, Baranoviči*, zde se využívají formanty jak vzoru „růže“ i „stroj“.⁴⁹

Většina jmen končících v nominativu plurálu ve výslovnosti na samohlásku [e] náleží k rodu ženskému, ale jsou výjimky spadající k rodu mužskému, tedy jména odvozená od apelativ⁵⁰, pak zakončená na -c(e), -c(y). V těchto případech opět hovoříme o slovech domácích, která nejsou předmětem naší práce. Z cizích se k maskulinům řadí jinoslovanská jména typu *Zličane, Bregare* a skloňují se podle paradigmatu vzoru „hrad“.⁵¹

⁴⁸ Srov. Internetová jazyková příručka dostupný z WWW <http://prirucka.ujc.cas.cz/> [5. 3. 2013], Mluvnice češtiny 2 (1986)

⁴⁹ Srov. Internetová jazyková příručka dostupný z WWW <http://prirucka.ujc.cas.cz/> [7. 3. 2013], Mluvnice češtiny 2 (1986)

⁵⁰ Výjimkou jsou jména zřetelně odvozená od obecných podstatných jmen rodu mužského jako *Háje* či *Roháče* a jména zakončená na -ce (nebo -cy), pokud předchází souhláska (*Lipence, Rohatce, Medzilaborce, Oravce*). Ta se skloňují podle vzoru „stroj“ (2. p. *Hájů, Roháčů, Jinců, Blatců, Brodců, Lipců, Rohatců, Medzilaborců, Oravců* – 3. p. *Hájům, Roháčům, Jincům, Blatcům, Brodcům, Lipcům, Rohatcům, Medzilaborcům, Oravcům* – 6. p. *Hájích, Roháčích, Jincích, Blatcích, Brodcích, Lipcích, Rohatcích, Medzilaborcích, Oravcích*). 4. a 7. p. je totožný s prvním. Výjimku ve 2. p. mohou tvořit některá česká jména, u kterých se stále drží v místním úzu nulová koncovka. V takových případech se místní varianty nepovažují za chybné (*Jince, Brodce, Hrobce, Lazce* – 2. p. *Jinců i Jinec, Brodců i Brodec, Hrobců i Hrobec, Lazců i Lazec*). Dostupný z WWW <http://prirucka.ujc.cas.cz/?id=395> [7. 3. 2013]

⁵¹ Srov. Internetová jazyková příručka dostupný z WWW <http://prirucka.ujc.cas.cz/> [5. 3. 2013], Mluvnice češtiny 2 (1986)

Z ženských pojmenování jsou to slova na *-ic(e)*, jimž se přiřazují koncovky podvzoru „ulice“, u některých můžeme nalézt pozůstatek mužského skloňování v podobě variantní koncovky *-ŭm* ve 3. pádě (*Gliwice – Gliwicím i Gliwicŭm*).⁵²

Ostatní ženská pomnožná toponyma cizího původu se skloňují podle vzoru „růže“ (*Pompeje – Pompejí*).⁵³

Poměrně malou skupinou jsou toponyma zakončená ve výslovnosti samohláskou [a], jejíž členy se řadí k rodu střednímu a při deklinaci přebírají koncovky vzoru „město“.⁵⁴

Toponyma zakončená na souhlásku jsou většinou cizího původu, především německého zakončená na *-ingen, -hausen* (*Göttingen, Mauthausen*). Tato jména buď mohou podléhat deklinaci, pak se skloňují podle paradigmatu vzoru „hrad“, anebo mohou zůstat nesklonná. Druhý způsob je však méně obvyklý.⁵⁵

Výše zmíněná pravidla či doporučení zacházení s cizími toponymy, budeme aplikovat na jednotlivá excerpta v praktické části. Na základě srovnání výsledků s mluvnicemi budeme vyvozovat závěry, zda jsou jednotlivá pravidla pravidly pravidelnými, zda jsou teorie v mluvnicích výsledky podtrhnuté a potvrzeny či zda některé varianty nezačínají převažovat, ačkoli doporučení v příručkách mohou tvrdit zcela něco jiného.

⁵² Srov. Internetová jazyková příručka dostupný z WWW <http://prirucka.ujc.cas.cz/> [5. 3. 2013], Mluvnice češtiny 2 (1986)

⁵³ Srov. Internetová jazyková příručka dostupný z WWW <http://prirucka.ujc.cas.cz/> [7. 3. 2013], Mluvnice češtiny 2 (1986)

⁵⁴ Srov. Internetová jazyková příručka dostupný z WWW <http://prirucka.ujc.cas.cz/> [7. 3. 2013], Mluvnice češtiny 2 (1986)

⁵⁵ Srov. Internetová jazyková příručka dostupný z WWW <http://prirucka.ujc.cas.cz/> [7. 3. 2013], Mluvnice češtiny 2 (1986)

2.3 Excerpce dat (Český národní korpus)

Jako zdroj pro excerpci dat, která budou dále analyzována v praktické části naší diplomové práce a na kterých budeme demonstrovat platnost morfologických pravidel a doporučení jazykových příruček, bude sloužit Český národní korpus (ČNK). Konkrétně budeme analyzovat data z korpusu SYN2009PUB.

Korpus SYN2009PUB je v podstatě jen lepší vývojovou variantou staršího SYN2006PUB. Hlavní rozdíl oproti předchozím korpusům je v dokonalejším morfologickém značkování (tagování)⁵⁶, především lemmatizaci⁵⁷⁵⁸, o kterou se v našem výzkumu budeme opírat.⁵⁹ Přesto si ani tento korpus neklade nároky na reprezentativnost, jeho složení je nevyvážené jak roky vydání, tak jednotlivými tituly (zastoupení mají např. *Deníky Bohemia*, *MF DNES*, *Lidové noviny*, z bulváru *Blesk* a z týdeníků například *Respekt* a *Reflex*). Vyhledáváním podle atributu lemma očekáváme získání celého paradigmatu hledaného výrazu. Právě reflektování morfologie (i slovtvorby) jednotlivých toponym, jejichž konkrétní tvary budeme konfrontovat s pravidly pro deklinaci přejatých zeměpisných názvů, je pro nás důležité.

⁵⁶ Více viz Mühldorfová (2010)

⁵⁷ „lemma – zobecněný tvar zastupující všechny ostatní, např. infinitiv u slovesa, 1. pád u substantiva apod.“ (Jak využívat český národní korpus, 2005, s. 173)

⁵⁸ Srov. Čermák – Blatná (2006)

⁵⁹ Srov. SYN2009PUB. Dostupný z WWW <http://ucnk.ff.cuni.cz/syn2009pub.php> [20. 3. 2013]

3 Výzkum

3.1 Úvod k praktické části

V nadcházející části práce bude předložen výzkum, jehož předmětem jsou cizí zeměpisné názvy v jejich původní grafické podobě a způsob jejich skloňování v českém jazyce. Výzkum původních podob je u tradičních jmen doplněn tabulkou s počestěnou podobou jména, a to z důvodu potvrzení, či vyvrácení hypotézy o návratu k původním podobám pojmenování v české publicistice. Jedná se o jména *Regensburg (Řezno)*, *Bremen (Brémy)*, *Dreseden (Drážďany)*, *Tübingen (Tubinky)*, *Monaco (Monako)* a *Helsinki (Helsinky)*.

V praktické části analyzujeme 69 cizích toponym a u výše zmíněných jmen uvádíme i tabulku s četností výskytu podoby adaptované. Jak již bylo řečeno v úvodu diplomové práce, hlavním kritériem pro výběr toponym byla jejich vyhledatelnost v korpusu SYN2009PUB.

Toponyma jsou rozdělena do čtyř základních skupin podle jazyka, ze kterého byla přejata (anglický, německý, francouzský, jazyky severské a finština). Uvnitř každého jazyka jsou dále přiřazena ke gramatickému rodu. O příslušnosti k maskulinům, femininům, neutřům a pluráliím tantum rozhodl způsob zacházení s daným jménem v analyzovaných textech a samozřejmě i způsob jeho zakončení v nominativu singuláru. Uvnitř každého rodu jsme toponyma dále rozdělila podle způsobu zakončení ve výslovnosti, podle korespondence, či nekorespondence zakončení ve výslovnosti a grafice. Do každé kategorie jsme se snažili umístit alespoň jednoho zástupce. V některých kategoriích můžeme nalézt excerpt méně a v jiných (jako kompenzaci) více. Opět je to z důvodu vyhledatelnosti jména v korpusu. Vzorek tvoří názvy měst či oblastí, které jsou v povědomí veřejnosti známá, ale zároveň zde byla snaha ozvláštnit výzkum toponymy, která v mediálním světě nejsou zcela vžitá či běžná. U těchto méně známých zeměpisných pojmenování musíme počítat s nižším počtem výskytů vyhledávaných tvarů. Toponyma jsou tedy rozdělena na maskulina, feminina, neutra a pomnožná jména a pro přehlednost jsou řazena podle abecedního pořádku. Ke každému analyzovanému jménu budeme přistupovat jednotlivě, vždy bude

uvedena původní grafická podoba jména a v hranatých závorkách jeho správná výslovnost⁶⁰. U každého jména je umístěna tabulka, která bude ilustrovat počet všech nalezených pádových tvarů toponyma (kromě vokativu). Konkrétní výsledky jako odraz veřejného jazykového úzu budou sloužit ke komparaci s jednotlivými údaji v jazykovědných příručkách (*Mluvnice češtiny 2*, *Mluvnice současné češtiny*, *Internetová jazyková příručka* apod.). K vysvětlení různých podob jmen a zároveň k upozornění na různorodé odchylky (překlepy, „chyby“, různé formy, z nichž některé mohou být častější, některé mohou být sporadické, a přesto mohou ukázat jisté tendence tvaroslovné či pravopisné adaptace) bude sloužit komentář. Dodržování výslovnosti u jednotlivých jmen cizího původu není předmětem naší práce, sledujeme jejich začleňování do českého deklinačního a ortografického systému a jejich užívání v českých publicistických textech.

3.2 Toponyma z anglického jazyka

Angličtina jako třetí nejrozšířenější jazyk na světě⁶¹ byl vybrán právě pro svou celosvětovou známost a svou neustále se zvyšující znalost mezi uživateli jazyka. Je to jeden z nejrozšířenějších jazyků na světě. Právě z těchto důvodů nás zajímalo, jak se bude s anglickými zeměpisnými názvy zacházet v českých publicistických textech a jaké problémy budou činit při začleňování do českého deklinačního systému.

⁶⁰ Výslovnost anglických toponym je uvedena podle Řešetka (1998), výslovnost německých toponym je uváděna na základě principů výslovnosti z Německo-českého a česko-německého slovníku kolektivu autorů (2007, 2011), výslovnost francouzských toponym je uváděna podle Sekvent – Šlosar (2002), výslovnost norských názvů odpovídá Mikolášková – Švejdová-Pinkasová – Winklerová (2007) a Nefzaoui – Vrbová (1999), švédská výslovnost je převzata od Mencák – Frydrieh (1991), výslovnost finská koresponduje s Lindroosová (2008)

⁶¹ Srov. Angličtina dostupný z WWW <http://cs.wikipedia.org/wiki/Angli%C4%8Dtina> [10. 7. 2013]

3.2.1 Maskulina

První zkoumanou kategorií jsou pojmenování, která při adaptaci do češtiny spadají do rodu mužského.

3.2.1.1 Jména zakončená ve výslovnosti na souhlásku, v psané podobě na souhláskové písmeno

3.2.1.1.1 Aberdeen

Tab. 1: Výskyt tvarů toponyma Aberdeen [abrdýn]

		ČNK
nominativ, akusativ	Aberdeen	100
genitiv, dativ, lokál	Aberdeenu	174
	Aberdeen	2
instrumentál	Aberdeenem	20

Při analyzování výskytů jména skotského města *Aberdeen* jsme z celkového počtu museli vyloučit 150 nálezů. Ty buď neodpovídaly kategorii cizího toponyma, nebo sice ve slovním spojení obsahovaly město Aberdeen, ale pouze v podobě jmenovacího nominativu, kterému jsme při výzkumu deklinace nevěnovali pozornost. Ostatní výskyty se týkaly názvů firem, univerzity, filmu či plemene skotu. Do tabulky tedy nebyla zahrnuta spojení typu „... z přístavu Aberdeen ...“, „... kliniku Aberdeen fertility ...“ či „... plemene Aberdeen Angus ...“.⁶²

Pokud chceme jméno *Aberdeen* zapojit do českého deklinačního systému, přidáváme k jeho nominativní podobě koncovky vzoru „hrad“. Tomuto principu odpovídají tvary v nominativu i akuzativu *Aberdeen* (100), a zároveň i tvary pro genitiv, dativ a lokál *Aberdeenu* (174) a instrumentálu *Aberdeenem* (20). Není třeba je tedy dále komentovat.

⁶² SYN2009PUB. Dostupný z WWW <http://www.korpus.cz> [20. 3. 2013]

Jako tvaroslovnou chybu však hodnotíme nesklonný tvar města v genitivu/dativu/lokálu *Aberdeen* (2), který neodpovídá jazykovým doporučením⁶³. Daleko progresivnější postup bychom spatřovali v jeho skloňování.

3.2.1.1.2 *Auckland*

Tab. 2: Výskyt tvarů toponyma *Auckland* [óklend]

		ČNK
nominativ, akusativ	<i>Auckland</i>	233
genitiv, dativ, lokál	<i>Aucklandu</i>	517
instrumentál	<i>Aucklandem</i>	5

U novozélandského města *Auckland* se vyskytuje jediná správná nominativní/akuzativní podoba (233). Toponymum je zakončeno na tvrdou souhlásku, proto při skloňování přebírá koncovky deklinačního typu reprezentovaného vzorem „hrad“. Tento princip ilustruje jediný nalezený tvar odpovídající genitivu/dativu/lokálu *Aucklandu* (517) a instrumentálu *Aucklandem* (5). U žádné z vyhledaných podob nebyla nalezena odchylka od principů morfologické nebo ortografické adaptace, podle našeho názoru není nutné je dále analyzovat.

Z celkového počtu výskytů byly opět vyloučeny ty, které ne plně odpovídaly vymezené oblasti výzkumu.

3.2.1.1.3 *Christchurch*

Tab. 3: Výskyt tvarů toponyma *Christchurch* [kristčřč]

		ČNK
nominativ, akusativ	<i>Christchurch</i>	48
genitiv	<i>Christchurch</i> e	2

⁶³ Srov. Cvrček (2010), Mluvnice češtiny 2 (1986)

	Christchurchi	2
dativ, lokál	Christchurchi	43
	Christchurch	12
instrumentál	Christchurchem	0

Christchurch je název města, které se nachází na Novém Zélandě. Jeho nominativní/akuzativní podoba (48), která byla při excerpci nalezena, demonstruje svou správnost jak na poli morfologickém, tak pravopisném.

Pojmenování je ve výslovnosti zakončeno na měkkou souhlásku (v psané podobě na souhláskovou skupinu), proto při deklinaci využíváme tvaroslovných koncovek paradigmatu vzoru „stroj“. V souladu s tvaroslovnými doporučeními jsou tedy vytvořeny tvary genitivu *Christchurch* (2) a dativu/lokálu *Christchurchi* (43), zároveň je u nich dodržena i stránka ortografická (ta je dodržena z důvodu výslovnosti souhláskového písmena *ch* jako [č], ortografie se orientuje podle výslovnosti), tudíž nepokládáme za důležité se k nim dále vyjadřovat.

Zvláštností jsou ovšem lokálové/dativní tvary *Christchurchi* (2) v genitivu, které hodnotíme jako chybné⁶⁴. Mohou být způsobeny neznalostí tvaroslovných pravidel při přejímání cizích slov do českého jazyka. Dalším možným vysvětlením může být snaha skloňovat daný název, ovšem s využitím nesprávné koncovky *-i*, která odpovídá genitivní koncovce ženského vzoru „kost“. Druhá možnost je ale méně pravděpodobná, jelikož autor s daným slovem zacházel (podle kontextu) jako s maskulinem a ne femininem. Druhou odchylkou od morfologie je nesklonný tvar *Christchurch* (12) v dativu/lokálu, jehož četný výskyt značí relativně vysokou tendenci slovo nesklloňovat. My tento způsob považujeme za nepatřičný z toho důvodu, že princip deklinace není složitý a můžeme ho plně využívat.

⁶⁴ Srov. Mluvnice češtiny 2 (1986)

3.2.1.1.4 Perth

Tab. 4: Výskyt tvarů toponyma Perth [pérf]

		ČNK
nominativ, akusativ	Perth	282
genitiv, dativ, lokál	Perthu	632
instrumentál	Perthem	5

Městu *Perth* odpovídá jediná správná podoba v nominativu/akuzativu, která byla nalezena ve 282 případech a nebyla u ní zaznamenána žádná morfologická anomálie.

Stejně hodnotíme i ostatní tvary tohoto města (genitiv/dativ/lokál *Perthu* (632) a instrumentál *Perthem* (5)), které plně přebírají deklinaci podle tvrdého zakončení ve výslovnosti, které je reprezentováno paradigmatem vzoru „hrad“. S cizím toponymem se v českých textech nakládá zcela správně a není potřeba se k němu dále vyjadřovat.

3.2.1.2 Jména zakončená ve výslovnosti na vokál, v psané podobě na souhláskové písmeno (skupinu písmen)

3.2.1.2.1 Maryborough

Tab. 1: Výskyt tvarů toponyma Maryborough [meryborou]

		ČNK
nominativ, akusativ	Maryborough	1
genitiv, dativ, lokál	Maryboroughu	2
	Maryborough	1
instrumentál	Maryboroughem	0

Město *Maryborough*, s lokací na řece Mary v jihovýchodním Queenslandu v Austrálii, je příkladem pojmenování zakončeného v psané podobě na souhláskovou skupinu a ve výslovnosti na vokál. Maskulina tohoto typu by se měla skloňovat stejně jako toponyma zakončená ve výslovnosti na tvrdou či obojetnou souhlásku, tedy podle

paradigmatu vzoru „hrad“. V tomto případě deklinační formanty připojujeme k jeho psané podobě zakončené skupinou *-gh*.

Jsme si vědomi faktu, že jméno města (vzhledem k počtu výskytů) nepatří k těm frekventovaným. Přesto i na tomto nízkém počtu můžeme demonstrovat, jakým způsobem bylo se jménem v českých textech nakládáno. Podle obsahu tabulky zjišťujeme, že se publicisté dokázali vyrovnat se složitou grafikou a zároveň výslovností města a že správně připojili koncovku *-u* v genitivu/dativu/lokálu *Maryboroughu* (2).

Při výzkumu byla sice nalezena jedna nenáležitá lokálová podoba jména, ovšem na základě existence správného tvaru v dvojnásobném počtu můžeme zároveň uvažovat o dvojnásobné tendenci název města skloňovat.

3.2.1.3 Jména zakončená ve výslovnosti na souhlásku, v psané podobě na nevyslovované *-e*

3.2.1.3.1 Newcastle

Tab. 1: výskyt tvarů toponyma Newcastle [ňůkástl]

		ČNK
nominativ, akusativ	Newcastle	824
genitiv, dativ, lokál	Newcastlu	1139
	Newcastle	20
vokativ	Newcastle	1
instrumentál	Newcastlem	165

Anglické město *Newcastle* je známé především svým fotbalovým klubem Newcastle United, jehož název není společně s dalšími, které neoznačovaly čistě toponymum (firma, noviny, univerzita, druh piva atd.) zahrnut do tabulky výše.

Newcastle je typem pojmenování s nevyslovovaným *-e* (v nominativu/akuzativu) na konci slova, které se v dalších pádových tvarech odsouvá a přebírá koncovky paradigmatu vzoru „hrad“. Jak dokládá náležitá podoba v genitivu/dativu/lokálu *Newcastlu* (1139), ve vokativu (který pro toponyma není běžným) *Newcastle* (1) a instrumentálu *Newcastlem* (165). Název vyskloňovaný tímto způsobem označujeme za správný a plně odpovídá

principům deklinace v morfologických kodifikačních příručkách. Z hlediska pravopisného jsme nezaznamenali žádnou výjimku.

Jedinou odchylkou od tvaroslovné normy je nesklonný tvar *Newcastle* (20) v genitivu/dativu/lokálu, jehož počet je sice značný, ale v porovnání s počtem výskytů správné genitivní podoby minimální. Nehodnotíme tuto odlišnost jako nijak významnou, ale spíše chybnou.

3.2.2 Feminina

3.2.2.1 Jména zakončená ve výslovnosti na [a]

3.2.2.1.1 Canberra

Tab. 1: Výskyt tvarů toponyma Canberra [kenbera]

		ČNK
nominativ	Canberra	311
genitiv	Canberry	95
dativ, lokál	Canbeře	
	Canberry	1
akusativ	Canberru	12
instrumentál	Canberrou	10

Australské hlavní město *Canberra* jsme zařadili do rodu ženského, a podle zakončení na vokál *-a* bylo evidentní, že v českém deklinačním systému bude v jednotlivých pádech přebírat tvaroslovné koncovky vzoru „žena“. Nominativ *Canberra* (311) má pouze jednu náležitou podobu, která byla při naší excerpci nalezena bez jakékoli pravopisné odchylky.

V dalších pádových tvarech plně odpovídá paradigmatu voru „žena“, tedy v genitivu *Canberry* (95), akuzativ *Canberru* (12) a instrumentál *Canberrou* (10) a ani u těchto tvarů neevidujeme žádnou odlišnost na stránce pravopisné.

Jako tvar nenáležitý však hodnotíme genitivní podobu *Canberry* v dativu/lokálu, která není vytvořena v souladu s morfologickými pravidly. Vzhledem k velmi nízkému

výskytu ji můžeme považovat za pouhý překlep či nepozornost autora. Tento tvar nepovažujeme za novou vývojovou tendenci.

Rovněž jako u předchozích jmen se objevily výrazy, které nebyly zahrnuty do tabulky, viz výše. Patří mezi například název letadla *Canberra* či názvy firem, ve kterých je město obsaženo.

3.2.2.1.2 *Chattanooga*

Tab. 2: Výskyt tvarů toponyma Chattanooga [čatanůga]

		ČNK
nominativ	Chattanooga	2
genitiv	Chattanooga	1
dativ, lokál	Chattanooga	8
akusativ	Chattanooga	0
instrumentál	Chattanooga	0

Město *Chattanooga* je čtvrtým největším městem ve státě Tennessee v USA, které jsme podle koncového vokálu zařadili do rodu ženského k paradigmatu vzoru „žena“. Při skloňování název bez problému přebírá tvaroslovné koncovky v pádových tvarech genitivu *Chattanooga* (1) a dativu/lokálu *Chattanooga* (8), ve kterém navíc probíhá alternace hlásky *g* -> *z*, což jasně demonstruje zapojení do českého deklinačního systému. V těchto podobách, společně s nominativní, nebyly zjištěny žádné morfologické či ortografické problémy. Pro ostatní pády jsme bohužel žádný výskyt nenalezli.

Z celkového počtu výskytů jsme museli opět vyloučit značné množství jmenovacích nominativů, názvů periodik a známé skladby *Chattanooga Choo Choo*.

3.2.2.1.3 *Omaha*

Tab. 3: Výskyt tvarů toponyma Omaha [oumaha]

		ČNK
nominativ	Omaha	19
genitiv	Omahy	40
dativ, lokál	Omaze	31
akusativ	Omahu	3
instrumentál	Omahou	15

Největší město státu Nebraska v USA je výše uvedené město *Omaha*, které, stejně jako název předchozí, spadá svým vokálovým zakončením do deklinačního typu feminin, jenž je reprezentován vzorem „žena“.

Taktéž jako u předchozího pojmenování nenacházíme ani u tohoto jména, jak v nominativu *Omaha* (19), tak ani v ostatních podobách slova (genitiv *Omahy* (40), dativ/lokál *Omaze* (31), akuzativ *Omahu* (3) a instrumentál *Omahou* (15)) žádné odchylky od tvaroslovných ani od pravopisných doporučení. Není nutné je dále komentovat.

Stejně jako u města *Chattanooga* si můžeme povšimnout alternace hlásky *h* -> *z*, která je dokladem správného zacházení s toponymem v českých publicistických textech.

Při vyhledávání jednotlivých tvarů opět nastala situace, že z tabulky byly vyloučeny názvy, které svým charakterem neodpovídaly vymezené oblasti zkoumání.

3.2.2.1.4 Pasadena

Tab. 4: Výskyt tvarů toponyma Pasadena [pasadýna]

		ČNK
nominativ	Pasadena	100
genitiv	Pasadeny	17
dativ, lokál	Pasadeně	192
akusativ	Pasadenu	0
instrumentál	Pasadenou	2

Při skloňování názvu kalifornského města *Pasadena* bylo zcela správně uplatňováno singulárové paradigma femininálního vzoru „žena“, jak dokazují výskyty jednotlivých tvarů v tabulce výše. Nominativní podoba s jedinou správnou pravopisnou stránkou byla nalezena v počtu 100 výskytů. Ani v dalších pádech (genitiv *Pasadeny* (17), dativ/lokál *Pasadeně* (192)

a instrumentál *Pasadenou* (2)) jsme nezaznamenali žádnou morfologickou či ortografickou odlišnost, kterou bychom mohli hodnotit jako chybnou či jako novou vývojovou tendenci.

Samozřejmě při excerpci nastala opět situace, že některá nalezená jména neodpovídala kategorii toponym, proto nebyla zahrnuta do tabulky.

3.2.2.1.5 *Santa Rosa*

Tab. 5: Výskyt tvarů toponyma *Santa Rosa* [santa roza]

		ČNK
nominativ	<i>Santa Rosa</i>	5
genitiv	<i>Santa Rosy</i>	2
	<i>Santa Rosa</i>	2
dativ, lokál	<i>Santa Rose</i>	0
	<i>Santa Rosa</i>	1
akusativ	<i>Santa Rosu</i>	0
instrumentál	<i>Santa Rosou</i>	0

Další název města rovněž označuje město nacházející se v americké Kalifornii. Pojmenování *Santa Rosa* jsme vybrali jako další případ příslušnosti k rodu ženskému a především jako reprezentanta víceslovného zeměpisného názvu. S takovými názvy se pracuje ne vždy zcela jednoduše, jak vyplývá i z naší tabulky.

Podle zakončení obou jmen na vokál *-a* se nabízí připojování koncovek právě vzoru „žena“, ovšem pouze ke jménu druhému, první by pak zůstalo neskloňné. Této možnosti bylo využito pouze v genitivu *Santa Rosy* (2). O pouhý jeden výskyt převažuje tendence víceslovné pojmenování neskloňovat (genitiv *Santa Rosa* (2) a dativ/lokál *Santa Rosa* (1)), což koresponduje s uvedenými morfologickými pravidly.⁶⁵

⁶⁵ Srov. Mluvnice češtiny 2 (1986)

3.2.2.1.6 Tulsa

Tab. 6: Výskyt tvarů toponyma Tulsa [talsa]

		ČNK
nominativ	Tulsa	12
genitiv	Tulsy	8
dativ, lokál	Tulse	20
akusativ	Tulsu	0
instrumentál	Tulsou	1

Tulsa, druhé největší město státu Oklahoma, je dalším toponymem, ke kterému se při skloňování připojuje soubor deklinačních formantů vzoru „žena“. Město má jedinou správnou podobu v nominativu *Tulsa* (12), i v dalších pádech (genitiv *Tulsy* (8), dativ/lokál *Tulse* (20) a instrumentál *Tulsou* (1)) odpovídají jednotlivé tvary výše zmíněnému principu skloňování a u žádného z nich nebyly nalezeny jakékoli odlišnosti jak od morfologických, tak od pravopisných pravidel.

Podoba města v akuzativu nebyla v korpusu SYN2009PUB nalezena vůbec.

Naopak jsme našli několik výskytů, které sice obsahovaly slovo *Tulsa*, ale buď se nevztahovaly k zeměpisnému názvu, nebo obsahovaly město *Tulsa* jen jako součást názvu určité organizace atd. Pochopitelně tato spojení v tabulce neuvádíme.

3.2.3 Neutra

3.2.3.1 Jména zakončená ve výslovnosti na [o]

3.2.3.1.1 Ohio

Tab. 1: Výskyt tvarů toponyma Ohio [ouhajo]

		ČNK
nominativ, akusativ	Ohio	248
genitiv	Ohia	170
dativ, lokál	Ohiu	458

	Ohio	7
vokativ	Ohio	1
instrumentál	Ohiem	9

Název státu *Ohio* podle svého zakončení řadíme k zeměpisným jménům rodu středního, u kterých se uplatňuje singulárové paradigma vzoru „město“. K nominativní/akuzativní podobě *Ohio*, která byla nalezena ve 248 výskytech, se tedy připojují tvaroslovné koncovky *-a* pro genitiv *Ohia* (170), *-u* pro dativ/lokál *Ohiu* (458) a *-em* pro instrumentál *Ohiem* (9). Tyto tvary plně odpovídají tvaroslovným i pravopisným principům adaptace v jazykových příručkách.

Jedinou odlišností je nominativní/akuzativní tvar *Ohio* v dativu/lokálu, který se vyskytl pouze jednou a hodnotíme ho jako chybný.

Dokonce jsme našli i náležitý tvar města ve vokativu, který ovšem pro náš výzkum není podstatný. Tento pád se v případě toponym běžně neužívá, objevuje se minimálně a v publicistických textech slouží pouze k aktualizaci. Přesto byl jako správný tvar zahrnut do tabulky. Ta ale opět neobsahuje názvy, které neodpovídají zkoumané kategorii.

3.2.3.1.2 Ontario

Tab. 2: Výskyt tvarů toponyma Ontario [onterijo]

		ČNK
nominativ, akusativ	Ontario	93
genitiv	Ontaria	90
dativ, lokál	Ontariu	140
instrumentál	Ontariem	3

Název kanadské provincie *Ontario* svým zakončením taktéž spadá do kategorie neuter, která využívají deklinační formanty vzoru „město“. Jako důkaz mohou posloužit jednotlivé pádové tvary, jak nominativní/akuzativní *Ontario* (93), tak genitivní *Ontaria* (90), dativní/lokálová *Ontariu* (140) a instrumentálová *Ontariem* (3), bez jediné tvaroslovné či

pravopisné odchylky od pravidel. Každá z podob byla vytvořena bez jakýchkoli problémů, a proto není nutné se jimi dále zabývat.

U toho názvu jsme si vymezili zájem pouze o pojmenování týkající se státu Ohio a ne označení řeky, jezera či různých společností a organizací. Všechny tyto názvy nebyly v tabulce reflektovány.

3.2.3.1.3 Orlando

Tab. 3: Výskyt tvarů toponyma Orlando [órlando]

		ČNK
nominativ, akusativ	Orlando	351
genitiv	Orlanda	144
dativ, lokál	Orlandu	252
instrumentál	Orlandem	50

Orlando, města na Floridě, se rovněž jako města předchozí řadí k deklinačnímu typu neuter, který je reprezentován paradigmatem vzoru „město“. V nominativu/akuzativu město nabízí jedinou správnou podobu *Orlando* (351), i v ostatních pádových tvarech (genitiv *Orlanda* (144), dativ/lokál *Orlandu* (252) a instrumentál *Orlandem* (50)) si můžeme všimnout bezproblémového sklonění analyzovaného pojmenování. Nebyla u nich nalezena žádná odchylka od pravopisných či morfologických doporučení.

Z celkového počtu výskytů jsme museli vyloučit výskyty, které se týkaly antroponyma *Orlando*, které se v nominativu/akuzativu objevilo v počtu 421, v genitivu *Orlanda* 58 v dativu/lokálu *Orlandovi* 9 a v instrumentálu *Orlandem* 16. Další nálezy se týkaly opery *Orland*, díla zuřivý Roland (*Orland furioso*), různých názvů týmů, které působí v *Orlandu* či jmenovacích nominativů.

3.2.3.1.4 Sacramento

Tab. 4 : Výskyt tvarů toponyma Sacramento [sakramento]

		ČNK
nominativ, akusativ	Sacramento	565
genitiv	Sacramenta	180
dativ, lokál	Sacramentu	288
	Sacramenta	1
instrumentál	Sacramentem	47

Skloňování hlavního města Kalifornie *Sacramento* stojí na stejném principu jako u všech předchozích pojmenování. Vzhledem k zakončení ho zařazujeme do kategorie zeměpisných názvů středního rodu a připojujeme k němu deklinační formanty vzoru „město“.

Tabulka neobsahuje jména, která nebylo možné zařadit do naší oblasti výzkumu. Jednalo se například o název instituce *Sacramento History Center*, sbor *Sacramento Children's Choir* či *Sacramento* ve významu rodného jména a příjmení atd.

Jak můžeme pozorovat z informací uvedených v tabulce, od nominativní/akuzativní podoby *Sacramento* (565) byly všechny ostatní tvary, jako genitiv *Sacramenta* (180), dativ/lokál *Sacramentu* (288) a instrumentál *Sacramentem* (47), vytvořeny zcela v souladu s pravidly kodifikovanými v jazykových příručkách. Ani u pravopisné stránky jednotlivých jmen nebyla nalezena žádná chyba.

Jediná podoba, která neodpovídá principu skloňování neuter, je genitivní podoba *Sacramenta* vyskytující se jednou v dativu/lokálu. Můžeme ji hodnotit vzhledem k velmi nízkému počtu nálezu jako pouhý překlep, omyl či autor dostatečně nevnímal kontext dané věci.

3.2.3.1.5 *San Franciso*

Tab. 5: Výskyt tvarů toponyma San Francisco [san francisko]

		ČNK
nominativ, akusativ	San Francisco	10
genitiv	San Francisca	15
	San Francisco	1
dativ, lokál	San Franciscu	0

instrumentál	San Franciscem	4
--------------	----------------	---

U známého amerického města *San Francisco* jsme během vyhledávání nepředpokládali, že by při jeho skloňování mohly nastat nějaké komplikace. Jak potvrzuje tabulka výše, byly naše domněnky správné.

Pojmenování se vyskytlo v nominativu/akuzativu desetkrát a u ostatních tvarů (genitiv *San Francisca* (15), instrumentál *San Franciscem* (4)) došlo k náležitému připojení tvaroslovných koncovek vzoru „město“. Jednotlivé podoby tedy odpovídají jak morfologickým, tak tvaroslovným pravidlům.

Nevyskloňovanou podobu *San Francisco* v genitivu nepovažujeme za nijak výraznou či naznačující jakýkoli jiný vývoj. Hodnotíme ji jako jednoznačnou chybu.

Celkový počet, který nabízí korpus, nebyl v tabulce reflektován. Vynechali jsme názvy bank, týmů, magazínu a dalších organizací, ve kterých bylo obsaženo město *San Francisco*.

3.2.3.2 Víceslovná pojmenování, případně jména končící na plurálový formant

3.2.3.2.1 *Los Angeles*

Tab. 1: Výskyt tvarů toponyma *Los Angeles* [los éndžlis]

		ČNK
nominativ	Los Angeles	2082
genitiv	Los Angeles	1
dativ	Los Angeles	0
akusativ	Los Angeles	0
lokál	Los Angeles	3
instrumentál	Los Angeles	0

Jak již bylo zmíněno výše, u víceslovných zeměpisných názvů (nebo pojmenování, kterým předchází člen a která končí na cizí plurálový formant⁶⁶) jako je i *Los Angeles*,

⁶⁶ Srov. Mluvnice češtiny 2 (1986)

převládá tendence je neskloňovat. Pokud tato jména nepodléhají deklinaci, mohou se pak řadit k nesklonným neutřům.⁶⁷

Stejný princip jsme zaznamenali i při analýze tohoto toponyma. Jak ukázal kontext u jednotlivých výskytů, užívá se dané jméno v singuláru. Název města zůstává ve všech pádech neměnný, odpovídá tedy doporučeným morfologickým principům adaptace. Tabulka výše pouze ilustruje, kolikrát se daný výraz vyskytl v konkrétním pádu.

3.2.3.2.2 *Palm Springs*

Tab. 2: Výskyt tvarů toponyma Palm Springs [pálm springs]

		ČNK
nominativ	Palm Springs	24
genitiv	Palm Springs	32
dativ	Palm Springs	2
akusativ	Palm Springs	0
lokál	Palm Springs	93
instrumentál	Palm Springs	0

Naprosto stejná situace jako u Los Angeles nastala i u města *Palm Springs*. Taktéž spadá do kategorie názvů zakončených na cizí formant označující plurál a zároveň do kategorie názvů víceslovných.

Zpracování dat potvrdilo tuto tendenci pojmenování neskloňovat. Nebyla tedy zaznamenána žádná odchylka jak od tvaroslovných, tak od pravopisných pravidel. Výše uvedená tabulka pouze dokládá počet využití daného názvu v jednotlivých pádech.

⁶⁷ Srov. Mluvnice češtiny 2 (1986)

3.3 Toponyma z německého jazyka

Německý jazyk svou rozšířeností a počtem uživatelů nemůže v žádném případě anglickému konkurovat, přesto byl zvolen jako jazyk našich nejpočetnějších sousedů. Navíc byl zvolen i vzhledem k jeho předpokládané znalosti u českých novinářů a u české veřejnosti vůbec.

3.3.1 Maskulina

3.3.1.1 Jména zakončená ve výslovnosti na souhlásku, v psané podobě na souhláskové písmeno

3.3.1.1.1 Hof

Tab. 1: Výskyt tvarů toponyma Hof [hof]

		ČNK
nominativ, akusativ	Hof	186
genitiv, dativ, lokál	Hofu	521
instrumentál	Hofem	27

Pojmenování *Hof* neoznačuje pouze bavorské město, ale objevuje se i jako součást názvů německých hostinců Prager Hof, Spielberger Hof, Salzburger Hof ad., sportovních klubů RC Pfeil Hof, společností atp. Všechny tyto názvy, které nebylo možné označit čistě jako toponymum, nejsou ve výše uvedené tabulce reflektovány.

Podle jednotlivých tvarů v tabulce můžeme dojít k jednoznačnému tvrzení, že při skloňování německého města *Hof* nedošlo k žádné morfologické nebo ortografické chybě. Připojování koncovek vzoru „hrad“ nečinilo uživatelům jazyka žádné problémy, jak dokládá jediný nalezený tvar v genitivu/dativu/lokálu *Hofu* (521) a jediný tvar v instrumentálu *Hofem* (27).

Německé město *Hof* nečinilo českým novinářům žádné potíže při jeho začleňování do českého deklinačního systému.

3.3.1.1.2 Regensburg

Tab. 2: Výskyt tvarů toponyma Regensburg [regensburk]

		ČNK
nominativ, akusativ	Regensburg	239
genitiv, dativ, lokál	Regensburgu	586
	Regensburku	19
instrumentál	Regensburgem	25
	Regensburkem	1

Bavorské město *Regensburg*, čili Řezno, je dalším pojmenováním, které podle zakončení řadíme k rodu mužskému. Stejně jako u předchozího toponyma, i u něj uplatňujeme soubor deklinačních formantů vzoru „hrad“. V souvislosti s tímto německým vlastním jménem nás bude zajímat především psaní *-g* v zakončení na *-burg* ve skloňovaných tvarech.

Genitiv/dativ/lokál je utvořen podle náležitého vzoru, viz výše. V těchto pádech proběhlo ke změně grafému *g* na *k*, což koresponduje s vyslovovanou podobou jména, od které se psaní písmene *k* odvíjí. Nízký počet nalezených záznamů srov. *Regensburku* (19) ovšem značí, že tato podoba, v porovnání s původní v genitivu/dativu/lokále *Regensburgu* (586), není v českém prostředí příliš vžitá. Naprosto stejná situace nastala i u instrumentálních tvarů, u kterých je opět více využívána podoba původní *Regensburgem* (25) oproti počeštěné *Regensburkem* (1). Všechny pádové tvary daného města byly vytvořeny v souladu s pravopisem i morfologií.

Rovněž u tohoto pojmenování jsme museli z celkového počtu výskytů vyloučit názvy, které se ne úplně kryjí s vymezenou oblastí zájmu.

V Úvodu práce jsme si stanovili hypotézu, že u tradičních pojmenování měst dochází k návratu užívání jejich původní psané formy a jejich forma adaptovaná začíná být na ústupu. Český název pro město *Regensburg*, *Řezno*, řadíme do kategorie tradičních jmen. Proto zde předkládáme tabulku s výskyty tvarů již adaptovaného jména do českého jazyka. Nepředpokládali jsme, že by se s jeho počeštěnou podobou vyskytly problémy v deklinaci,

nalezli jsme pouze správně vyskoňované tvary, jak dokládá tabulka níže. Zde nám ovšem nejde o analýzu způsobu deklinace adaptované formy názvu města. Tabulka č. 3 slouží pouze ke komparaci, zda v současných českých periodikách převažuje podoba původní, či adaptovaná. Pokud srovnáme výsledky v tabulce č. 2 a 3, spatřujeme mírně stoupající tendenci v užívání původní psané podoby jména *Regensburg*. V tomto případě byla naše hypotéza potvrzena.

Tab. 3: Výskyt tvarů toponyma Řezno

		ČNK
nominativ, akuzativ	Řezno	132
genitiv	Řezna	226
dativ	Řeznu	3
lokál	Řezně	250
	Řeznu	98
instrumentál	Řeznem	23

3.3.1.1.3 Stuttgart

Tab. 3: Výskyt tvarů toponyma Stuttgart [štuttgart]

		ČNK
nominativ, akusativ	Stuttgart	682
genitiv, dativ, lokál	Stuttgartu	2725
instrumentál	Stuttgartem	231

Německé město *Stuttgart* taktéž nepatří mezi problematická jména, ve kterých by se měly objevovat pravopisné a tvaroslovné nedostatky.

V nominativu byla nalezena jediná podoba tohoto jména a samozřejmě správná, srov. *Stuttgart* (682).

Ani v ostatních pádech nebyly nalezeny žádné konkrétní problémy, které by bylo nutné prezentovat. Naprosto všechny tvary (genitiv/dativ/lokál *Stuttgartu* (2725), instrumentál *Stuttgartem* (231)) korespondují s kodifikovanými pravidly deklinace podle

singulárového paradigmatu vzoru „hrad“. Zároveň s principy morfologickými byla zachována i stránka ortografická.

3.3.1.2 Jména zakončená na -en

Německá toponyma zakončená na -en tvoří zvláštní skupinu jmen. Formant -en je v německém jazyce využíván k tvorbě množného čísla pouze u apelativních pojmenování. Německá toponyma s tímto zakončením jsou proto v českém jazyce někdy vnímána jako pluralia tantum. V německém jazyce je ovšem s místními názvy zacházeno pouze jako se singulárií a koncovka -en u těchto pojmenování neznáčí příslušnost ke skupině jmen pomnožných⁶⁸. Proto analyzovaná jména s tímto zakončením řadíme mezi singulária rodu mužského. Ačkoli jsme si vědomi, že většina analyzovaných jmen v této kategorii mají v českém jazyce svůj český ekvivalent, zajímalo nás, zda se i v tomto případě potvrdí hypotéza o návratu k původním psaným podobám těchto pojmenování. U toponym, u kterých existuje adaptovaná forma jména, uvádíme kromě tabulky s názvy v původní grafické formě i tabulku se jmény v jejich podobě adaptované.

3.3.1.2.1 Bremen

Tab. 1.: Výskyt tvarů toponyma Bremen [brémen]

		ČNK
nominativ, akusativ	Bremen	10
genitiv, dativ, lokál	Bremenu	3
instrumentál	Bremenem	0

K nominativní/akuzativní podobě jména města *Bremen* (10) se připojují deklinační formanty tvrdého apelativního typu reprezentovaného vzorem „hrad“. Doklady nesklonnosti nebyly v korpusu nalezeny.

⁶⁸ Srov. Duden (1991)

Tomu odpovídá podoba jména v genitivu/dativu/lokálu *Bremenu* (3), v jiném pádu se pojmenování nepoužilo.

Užití paradigmatu vzoru „hrad“ chápeme jako podporu morfologické adaptace. Uživatel posoudil zakončení na tvrdou souhlásku a analogicky (při srovnání s typově stejnými jmény) připojil výše zmíněné koncovky. Tuto situaci lze hodnotit jako mírně stoupající tendenci v deklinaci pojmenování cizího původu (viz kapitoly 3.3.1.2.3 Tübingen a 3.3.1.2.4 Weiden).

Naopak tendence v užívání původní psané podoby není v porovnání s výsledky užití jeho počestěné formy nijak výrazná, jak můžeme usoudit podle výsledků v tabulce (níže). Při analýze jména města *Bremen* byla naše hypotéza vyvrácena. Frekventovanější formou v současné publicistice je počestěná podoba tohoto pojmenování.

Tab. 2: Výskyt tvarů toponyma Brémy

		ČNK
nominativ, akuzativ	Brémy	1196
genitiv	Brém	598
dativ	Brémám	81
lokál	Brémách	697
instrumentál	Brémami	145

3.3.1.2.2 Dresden

Tab. 3: Výskyt tvarů toponyma Dresden [drésden]

		ČNK
nominativ	Dresden	0
genitiv	Dresden	0
dativ	Dresden	0
akusativ	Dresden	0
lokál	Dresden	0
instrumentál	Dresden	0

Dresden, v českém jazyku Drážďany, nebyly v korpusu SYN2009PUB nalezeny ani jednou ve svém původním jazyce.

V tomto případě byla naše hypotéza o návratu k původní grafické formě zcela vyvrácena. Název města se užívá pouze v jeho české podobě, která má podle počtu výsledků v českém jazyce pevnou a silnou pozici.

Tab. 4: Výskyt tvarů toponyma Drážďany

		ČNK
nominativ, akuzativ, instrumentál	Drážďany	1468
genitiv	Drážďan	2098
dativ	Drážďanům	41
lokál	Drážďanech	2151
instrumentál	Drážďanami	57

3.3.1.2.3 Tübingen

Tab. 5: Výskyt tvarů toponyma Tübingen [týbingen]

		ČNK
nominativ, akusativ	Tübingen	22
genitiv, dativ, lokál	Tübingenu	150
	Tübingen	15
instrumentál	Tübingenem	2

U zeměpisného jména *Tübingen*, které je německého původu, se vyskytuje pouze jediná správná nominativní podoba (22). Přestože jsme vzhledem ke složitější grafice názvu města mohli očekávat různé odchylky od pravopisných pravidel (např. vynechání přehlásky), tato situace nenastala.

Jelikož je jméno zakončeno ve vyslovované i grafické podobě na souhlásku připínají se k němu pádové koncovky vzoru „hrad“, čemuž odpovídají téměř všechny tvary jména

(genitiv/dativ/lokál *Tübingenu* (150), instrumentál *Tübingenem* (2)), které jsou správné i pravopisně.

Jako tvaroslovnou odlišnost hodnotíme podobu jména v genitivu/dativu/lokálu *Tübingen* (15). Pro nesklonnost není v tomto případě důvod.

Z analýzy bylo vynecháno 19 výskytů z celkového počtu 208, protože svým využitím odpovídaly jmenovacímu nominativu či byly součástí názvu Univerzity Tübingen.

Při komparaci frekvence užití formy *Tübingen* a *Tubinky* jsme došli k potvrzení naší hypotézy o návratu k původním psaným formám v českých publicistických textech, viz výsledky vyhledávání českého názvu níže.

Tab. 6: Výskyt tvarů toponyma Tubinky

		ČNK
nominativ, akuzativ	Tubinky	1
genitiv	Tubinek	0
dativ	Tubinkám	0
lokál	Tubinkách	0
instrumentál	Tubinkami	0

3.3.1.2.4 Weiden

Tab. 4: Výskyt tvarů toponyma Weiden [vajden]

		ČNK
nominativ, akusativ	Weiden	147
genitiv, dativ, lokál	Weidenu	393
instrumentál	Weidenem	27

Název města *Weiden* je typově stejným pojmenováním jako město *Tübingen* v předchozím odstavci (viz kapitola 3.3.1.2.3). V porovnání s ním si můžeme všimnout, že se při morfologické adaptaci chová zcela neproblematicky, a bez jakýchkoli potíží přijímá

pádové koncovky vzoru „hrad“, srov. genitiv/dativ/lokál *Weidenu* (393) a instrumentál *Weidenem* (27). Ani v oblasti pravopisné jsme nezaevidovali žádnou odlišnost.

Do tabulky opět nebyly vzaty v úvahu některé výskyty jména, pokud šlo o použití tohoto jména jako příjmení, název sportovního klubu, uměleckého spolku atd.

3.3.2 Feminina

3.3.2.1 Jména zakončená ve výslovnosti na [a]

3.3.2.1.1 Fulda, Gotha, Jena, Pirna

Tab. 1: Výskyt tvarů toponym Fulda [fulda], Gotha [gota], Jena [jena], Pirna [pirna]

		ČNK
nominativ	Fulda	23
genitiv	Fuldy	29
dativ, lokál	Fuldě	33
akusativ	Fuldu	3
instrumentál	Fuldou	10
nominativ	Gotha	4
genitiv	Gothy	14
dativ, lokál	Gothě	0
akusativ	Gothu	0
instrumentál	Gothou	0
nominativ	Jena	45
genitiv	Jeny	70
dativ, lokál	Jeně	143
akusativ	Jenu	16
instrumentál	Jenou	14
nominativ	Pirna	128
genitiv	Pirny	205
dativ, lokál	Pirně	18
akusativ	Pirnu	153
instrumentál	Pirnou	30

Jména měst *Fulda*, *Gotha*, *Jena* a *Pirna* vzhledem k jejich zakončení ve výslovnosti i psané formě na *-a* řadíme do skupiny jmen rodu ženského, které při skloňování přebírají deklinační formanty ženského apelativního vzoru „žena“. Přestože jsou tato toponyma cizího původu, nemělo by jejich začleňování do českého deklinačního systému působit uživateli jazyka potíže.

Nominativy zastupují tyto nalezené podoby jmen, srov. *Fulda* (23), *Gotha* (4), *Jena* (45) a *Pirna* (128), které jsou samozřejmě korektní a nedochází v nich k žádnému porušení pravopisu.

Ostatní pádové tvary jsou vytvořeny v souladu jak s pravopisnými, tak s tvaroslovnými pravidly (genitiv *Fuldy* (29), *Gothy* (14), *Jeny* (70) a *Pirny* (205), dále dativ/lokál *Fuldě* (33), *Jeně* (143) a *Pirně* (18)). Nalezené tvary pro akuzativ *Fuldu* (3), *Jenu* (16), *Pirnu* (153) a instrumentály *Fuldou* (10), *Jenou* (14) a *Pirnou* (30) taktéž odpovídají jazykovým doporučením popsaným v daných jazykových příručkách. U jména města *Gotha* nebyly nalezeny žádné tvary, které by odpovídaly dativu/lokálu, akuzativu a instrumentálu.

U tohoto typu jmen současný způsob morfologické adaptace, který jsme v korpusu SYN2009PUB našli, tedy zcela odpovídá principům uvedeným v *Mluvnici češtiny 2* a není s nimi v žádném případě v rozporu.

Kromě názvu německého města našel korpus po zadání atributu lemma vyskloňované příjmení *Fulda*, název gumárenské společnosti či přezdívku *Julia Fučíka* „*Julda Fulda*“. Žádné z těchto jmen nebylo zahrnuto do tabulky. Při výzkumu jména *Gotha* jsme do tabulky nezapočetli jmenovací nominativy a jméno generála *Gotze*. Z analýzy jména města *Jena* jsme byli nuceni nezapočítat to tabulky určité názvy, které svým charakterem neodpovídaly zájmu naší práce.

3.3.2.2 Jména zakončená ve výslovnosti na souhlásku, v psané podobě na souhláskové písmeno

3.3.2.2.1 Bochum

Tab. 1: Výskyt tvarů toponyma Bochum [bochum]

		ČNK
nominativ, akusativ	Bochum	381
genitiv, dativ, lokál	Bochumi	851
instrumentál	Bochumí	82
	Bochumi	2

Německé město *Bochum* je v nominativu reprezentováno jedinou správnou podobou, jejíž nález čítá 381 výskytů. U výše uvedeného jména nás bude především zajímat variantní užití koncovek v genitivu podle singulárového paradigmatu vzoru „píseň“, tj. *-e(ě)*, nebo podle vzoru „kost“, tedy *-i*.

Genitiv/dativ/lokál *Bochumi* (851) je utvořen v souladu s tvaroslovnými doporučeními, usuzujeme tak podle přidání genitivní koncovky vzoru „kost“. Je to jediná podoba, kterou jsme pro dané pády našli. Z tohoto faktu vyplývá, že v jazykovém úzu zcela převládlo skloňování podle již zmíněného femininálního vzoru. Ani v pravopise zde není žádný problém. Stejně tak i instrumentálový tvar *Bochumí* (82) odpovídá uvedenému principu skloňování cizích toponym.

Ve výzkumu evidujeme nenáležitý tvar *Bochumi* (2) v instrumentálu, který hodnotíme spíše jako omyl či nesprávnou orientaci v textu (usuzujeme tak podle kontextu, do něhož bylo město zasazeno). Vzhledem k velice nízkému výskytu se nejedná o náznak určité nové tendence ve skloňování, a proto není potřeba se o ní dále zmiňovat.

Rovněž i zde nastala situace, kdy bylo nutné vyloučit na 70 jmen z celkového počtu výskytů.

3.3.3 Neutra

3.3.3.1 Jména zakončená ve výslovnosti na [e]

3.3.3.1.1 Halle

Tab. 1: Výskyt tvarů toponyma Halle [hale]

		ČNK
nominativ	Halle	139
genitiv	Halle	152
dativ	Halle	2
akusativ	Halle	15
lokál	Halle	535
instrumentál	Halle	17

Německé *Halle* se svým zakončením na vokál *-e* řadí do skupiny neuter. Pro takový typ pojmenování se v jednotlivých jazykových příručkách uvádí nesklonnost jako stávající morfologické pravidlo.

Jak demonstrují jednotlivé výskyty, tvar města *Halle* zůstává ve všech pádech naprosto neměnný. Jednotný tvar v analytické části práce tedy potvrzuje princip nesklonnosti uvedený v části teoretické. Kromě souhlasu s morfologickým doporučením, pozorujeme i soulad s pravopisnými pravidly. Jiné zacházení s tímto pojmenováním nebylo nalezeno.

Přestože je jméno nesklonné, tabulka ilustruje četnost použití slova v daných pádech.

3.3.3.1.2 Karlsruhe

Tab. 2: Výskyt tvarů toponyma Karlsruhe [kárlsruē]

		ČNK
nominativ	Karlsruhe	172
genitiv	Karlsruhe	179
dativ	Karlsruhe	5
akusativ	Karlsruhe	23

lokál	Karlsruhe	510
instrumentál	Karlsruhe	32

Tab. 3: Výskyt tvarů toponyma Karlsruhe (překlep)

		ČNK
nominativ	Karlsruhe	1
genitiv	Karlsruhe	2
dativ	Karlsruhe	0
akusativ	Karlsruhe	0
lokál	Karlsruhe	10
instrumentál	Karlsruhe	2

Naprosto stejný princip morfologické adaptace jako u Halle (viz kapitola 3.3.2.1) byl nalezen u města *Karlsruhe*, které jsme díky kongruentnímu adjektivu (užitému v kontextu) zařadili do rodu středního. Jak potvrdily jednotlivé výskyty, i zde existuje pouze jediný způsob jazykové manipulace s tímto pojmenováním. Morfologická ani ortografická pravidla (v případě tabulky č. 2) nejsou narušena.

Pokud hovoříme o tabulce č. 3, zde vidíme přehození grafémů v názvu města. Jedná se samozřejmě o překlep či nedostatečnou kontrolu korektora textu. Nás ovšem zajímalo, zda u samostatně vyhledaného paradigmatu nesprávně napsaného města nenastane určitá změna v začleňování jména do deklinačního systému. Nestalo se tak, nesklonnost byla opět prokázána.

3.3.3.2 Jména zakončená na dvojhlásku -au

3.3.3.2.1 Lindau, Passau, Zwickau

Tab. 1: Výskyt tvarů toponyma Lindau [lindau], Passau [pasau], Zwickau [cvikau]

		ČNK
nominativ	Lindau	8
genitiv	Lindau	11
dativ	Lindau	0
akusativ	Lindau	3

lokál	Lindau	14
instrumentál	Lindau	2
nominativ	Passau	36
genitiv	Passau	22
dativ	Passau	0
akusativ	Passau	8
lokál	Passau	29
instrumentál	Passau	3
nominativ	Zwickau	61
genitiv	Zwickau	102
dativ	Zwickau	0
akusativ	Zwickau	15
lokál	Zwickau	161
instrumentál	Zwickau	22

Německé *Lindau*, jméno *Passau* a název města *Zwickau* jsou představiteli pojmenování, která jsou v nominativu zakončena diftongem *-au*. I pro tato toponyma je v příručkách kodifikována nesklonnost. Neměnnost tvaru při užívání tohoto jména v českých textech nebyla při analýze vyvrácena. Morfologické pravidlo nesklonnosti je zde plně dodrženo a ani u ortografické stránky jména nebyla nalezena žádná odchylka. Adaptace proběhla tedy v souladu s morfologickými i pravopisnými doporučeními. Zacházení s cizími slovy zakončenými na vokál *-au* tedy vykazuje jednoznačné výsledky. Uživatelé jazyka s těmito druhy pojmenování nemají evidentně žádný problém, adaptace tedy proběhla v souladu s morfologickými i pravopisnými doporučeními.

Čísla v tabulce ilustrují frekvenci užívání slov v jednotlivých pádech. Z celkového počtu byla vyřazena slova, která neodpovídala stanoveným zásadám pro výzkum.

3.4 Toponyma z francouzského jazyka

Pojmenování pocházející z francouzského jazyka byla zvolena především kvůli jejich náročné grafické i výslovnosti stránce. Začleňování francouzských toponym do češtiny mohou totiž uživatelům jazyka obě hlediska (výslovnostní i grafické) značně ztížit. Zároveň si i uvědomujeme nižší stupeň rozšíření francouzského jazyka na českém území.

3.4.1 Maskulina

3.4.1.1 Jména zakončená ve výslovnosti na souhlásku, v psané podobě na souhláskové písmeno

3.4.1.1.1 Avignon

Tab. 1: Výskyt tvarů toponyma Avignon [aviňon]

		ČNK
nominativ, akusativ	Avignon	140
genitiv, dativ, lokál	Avignonu	420
instrumentál	Avignonem	27

Avignon patří k městům, která jsou spíše známá, a u kterých by tedy začlenění do českého deklinačního systému nemělo být problematické. Výslovnostní a grafická stránka u něj totiž není tolik komplikovaná a lze snadno odvodit, že se pojmenování bude řadit k jmenné flexi podle vzoru „hrad“.

Tomu odpovídá jak tvar genitivní/dativní/lokálový *Avignonu* (420), tak tvar instrumentálový *Avignonem* (27), u nichž nebyly nalezeny ani žádné odchylky od pravopisu, tudíž není třeba dalšího komentáře.

Do tabulky rovněž nebyly zařazeny názvy týkající se např. písně *Sur le pont, d'Avignon*, opery v Avignonu, divadla atd.

3.4.1.1.2 Rouen

Tab. 2: Výskyt tvarů toponyma Rouen [ruan]

		ČNK
nominativ, akusativ	Rouen	71
	Rouene	1
genitiv, dativ, lokál	Rouenu	131
	Rouen	19
instrumentál	Rouenem	15
	Rouen	2

Francouzské město *Rouen* bylo v nominativu/akuzativu nalezeno ve dvou různých podobách, srov. *Rouen* (71) a *Rouene* (1), z nichž druhou hodnotíme jako nenáležitou. Neodpovídá správnému pravopisu názvu, je možné, že se vzhledem k velice nízkému nálezu jedná pouze o překlep.

V ostatních pádových tvarech (genitiv/dativ/lokál *Rouenu* (131) a instrumentál *Rouenem* (15)) nebyly nalezeny žádné odchylky od morfologických či ortografických pravidel. Nepovažujeme za nutné o nich dále hovořit.

Při analýze byly opět zjištěny neskloňované podoby pro genitiv/dativ/lokál *Rouen* (19) a instrumentál *Rouen* (2), které nepovažujeme za náležité a které nejsou vytvořeny v souladu s tvaroslovnými doporučeními. Tyto podoby mohou značit mírně rostoucí tendenci neskloňovat pojmenování tohoto typu.

3.4.1.1.3 Verdun

Tab. 3: Výskyt tvarů toponyma Verdun [verden]

		ČNK
nominativ, akusativ	Verdun	47
genitiv, dativ, lokál	Verdunu	188
instrumentál	Verdunem	1

Vzhledem k známosti a nenáročnosti města *Verdun* z hlediska grafiky a foniky jsme předpokládali zcela neproblematické začlenění do českého deklinačního systému.

Jak dokládají jednotlivé podoby v pádových tvarech (genitiv/dativ/lokál *Verdunu* (188) a instrumentál *Verdunem* (1)) bylo zcela správně užito tvaroslovných koncovek singulárového paradigmatu vzoru „hrad“. Konkrétní formy tedy odpovídají jak po stránce ortografické, tak i po stránce morfologické.

Do výzkumu nebyly zařazeny názvy týkající se například hostince Verdun, kovu Verdun či sportovních týmů.

3.4.1.2 Jména zakončená ve výslovnosti na souhlásku, v psané podobě na souhláskovou skupinu

3.4.1.2.1 Amiens

Tab. 1: Výskyt tvarů toponyma Amiens [amjen]

		ČNK
nominativ, akusativ	Amiens	54
genitiv, dativ, lokál	Amiensu	63
	Amiens	49
instrumentál	Amiensem	1
	Amiens	4

Město *Amiens* je reprezentantem pojmenování, které v grafické podobě končí na skupinu souhlásek, z nichž druhá se při výslovnosti nevyslovuje. Ovšem jak dokládají jednotlivé podoby v konkrétních pádových tvarech, zůstává nominativní/akuzativní podoba *Amiens* (54) jako tvarotvorný základ pro ostatní pády, ve kterých se k základu připojují deklinační formanty vzoru „hrad“. Tímto způsobem, který odpovídá morfologickým i pravopisným doporučením, jsou utvořeny tvary v genitivu/dativu/lokálu *Amiensu* (63) a instrumentálu *Amiensem* (1). Shledáváme je správnými a není třeba se k nim dále vyjadřovat.

Vedle podob podléhajícím sklonění, evidujeme i dvě formy, které značí silnou tendenci toto pojmenování neskloňovat, srov. *Amiens* (49) pro genitiv/dativ/lokál a *Amiens*

(4) pro instrumentál (kde naprosto převážil vyskloňovanou podobu města). Výsledek může být způsoben nejistotou, jak s cizím jménem zacházet a samozřejmě neznalostí pravidel v kodifikačních příručkách. Přesto bychom nakládání hodnotili jako chybné, protože deklinaci zde nic nebrání.

I v tomto případě jsme z celkového počtu výskytů vyloučili několik, které jsme svým charakterem nemohli zahrnout do výzkumu.

3.4.1.3 Jména zakončená ve výslovnosti na souhlásku, v psané podobě na nevyslovované -e

3.4.1.3.1 Grenoble

Tab. 1: Výskyt tvarů toponyma Grenoble [grenobl]

		ČNK
nominativ	Grenoble	114
genitiv	Grenoble	9
dativ	Grenoble	1
akusativ	Grenoble	11
lokál	Grenoble	13
instrumentál	Grenoble	2
genitiv, dativ, lokál	Grenoblu	504
instrumentál	Grenoblem	12

U města *Grenoble* nás, při vyhledání [lemma="Grenoble"], překvapila značná tendence tento název neskloňovat, přestože patří k známým městům a v povědomí obyvatel ČR je jistě značně rozšířené. Běžně u tohoto typu jmen (s nevyslovovaným -e v nominativu/akuzativu) využíváme tvaroslovných koncovek paradigmatu vzoru „hrad“, které se pojí k vyslovovanému tvarotvornému základu bez vokálu e (viz kapitola 3.2.1.5 Newcastle).

První část tabulky tedy demonstruje nesklonnost daného jména, jiné zacházení s názvem města nebylo nalezeno (pokud hovoříme o atributu lemma). Abychom zjistili, zda se opravdu nevyskytují skloněné tvary názvu města, zkusili jsme zadat do korpusu

SYN2009PUB samostatné tvary platné pro genitiv/dativ/lokál *Grenoblu* (504) a pro instrumentál *Grenoblem* (12). Přestože výskyty v první části tabulky ukazují příklon s nesklonností, druhá část tabulky pak naopak jasně dokládá převažující a správné skloňování podle singulárového paradigmatu vzoru „hrad“. Podoby jména podléhající deklinaci, ovšem nezačleněné pod atribut lemma, můžeme označit za chybu ve značkování v korpusu.

Rovněž zde nastala situace, kdy musela být z tabulky vyloučena pojmenování, která označovala *HC Grenoble*, *FC Grenoble*, *Observatoire de Grenoble* a další.

3.4.2 Feminina

3.4.2.1 Jména zakončená ve výslovnosti na souhlásku, v psané podobě na nevyslovované -e

3.4.2.1.1 Boulogne

Tab. 1: Výskyt tvarů toponyma Boulogne [buloň]

		ČNK
nominativ	Boulogne	6
genitiv	Boulogne	13
dativ	Boulogne	0
akusativ	Boulogne	3
lokál	Boulogne	14
instrumentál	Boulogne	2

Boulogne, česky Buloň, město na severu Francie, je reprezentantem cizího jména, u kterého není běžná korespondence foném – grafém na konci tvaru nominativu *Boulogne* (6). Při výslovnosti se odsouvá koncový vokál -e a výslovnost (měkkost předchozí souhlásky) označuje předcházející samohláska, v našem případě -o-. Podle výslovnosti bychom tedy název zařadili k singulárovému paradigmatu ženského vzoru „píseň“.

Tvaroslovným principů adaptace odpovídají pouze tvary v genitivu *Boulogne* [Buloně] (13) a akuzativu *Boulogne* [Buloň] (3). V tomto případě není narušena ani stránka

ortografická. V ostatních pádových tvarech (lokál *Boulogne* (14), instrumentál *Boulogne* (2)) si můžeme povšimnout neměnnosti výrazu, tedy nesklonnosti. Tyto tvary mohou být způsobeny neznalostí či nejistotou, ke kterému paradigmatu jméno zařadit. Je možné, že zde novináři mylně užili analogického postupu při skloňování cizích toponym, která jsou v psané podobě zakončená vokálem a ve výslovnosti ne. Většina z nich totiž deklinaci nepodléhá.

U pojmenování *Boulogne* tedy evidujeme kolísání mezi paradigmatem vzoru „píseň“ a nesklonností.

Opět jsme byli nuceni vyloučit pojmenování označující antroponymum či Buloňský lesík v Paříži.

3.4.2.1.2 Champagne

Tab. 2: Výskyt tvarů toponyma Champagne [šampaň]

		ČNK
nominativ	Champagne	45
genitiv	Champagni	3
	Champagne	158
dativ	Champagni	2
	Champagne	1
akusativ	Champagne	6
lokál	Champagni	16
	Champagne	63
instrumentál	Champagne	16

Dalším jménem je *Champagne*, která typově odpovídá pojmenování předcházejícímu (viz 3.4.2.2 *Boulogne*). Jediná správná nominativní podoba *Champagne* byla nalezena v počtu 45 výskytů.

V ostatních pádech si můžeme povšimnout daleko větší tvarové rozmanitosti než u jména předchozího. Na základě podob uvedených v tabulce, viz výše, můžeme dojít k tvrzení, že zkoumané pojmenování osciluje mezi paradigmaty vzorů „píseň“ (genitiv *Champagne* (158), dativ *Champagni* (2), akuzativ *Champagne* (6) a lokál *Champagni* (16)),

„kost“ (genitiv *Champagni* (3)) a mezi nesklonností, jak dokládá tvar *Champagne* v dativu (1), v lokálu (63) a v instrumentálu (16).

V naprosté většině převažuje užití pádových koncovek vzoru „píseň“, které hodnotíme jako správné. Genitivní podobu podle vzoru „kost“ a nesklonné tvary považujeme za nenáležitě. Ve všech podobách ovšem byl zachován správný pravopis.

Rovněž v tomto případě jsme do tabulky nezahrnuli názvy týkající se názvu šampaňského, sýra, odstínu barvy, různých institutů a další.

3.4.2.1.3 *Marseille*

Tab. 4: Výskyt tvarů toponyma *Marseille* [marsej]

		ČNK
nominativ	Marseille	1027
	francouzské Marseille	6
genitiv	Marseille	761
	francouzského Marseille	1
dativ	Marseille	52
akusativ	Marseille	119
	francouzské Marseille	1
lokál	Marseille	1119
	francouzském Marseille	3
instrumentál	Marseille	180
	Marseillí	2

U francouzského přístavu *Marseille* je díky jeho známosti zcela evidentní zařazení do rodu ženského, proto jakékoli zacházení jako s pojmenováním jiného rodu budeme brát jako chybu. Jediná správná nominativní podoba je *Marseille* (1027), dále byla nalezena sice pravopisně správná podoba *Marseille* (6) ovšem adjektivem označená jako neutrum, což vzhledem k výše zmíněnému hledisku nepovažujeme za náležité.

V ostatních pádových tvarech jsme zaznamenali stejný problém jako v nominativu a navíc dokonce mírnou tendenci k nesklonnosti (souvisí se zacházením slova jako s neutrem). Pokud by stejný autor po celou dobu užívání jména *Marseille* s ním zacházel jako s neutrem, pak je nesklonnost v pořádku. Deklinační typ ovšem během užívání nelze

měnit. Pokud k ní přistupujeme jako k femininu, pak užíváme deklinační formanty vzoru „píseň“, jak je patrné ve tvarech genitivu *Marseille* (761), akuzativu *Marseille* (119) a instrumentálu *Marseillí* (2). Dále evidujeme nesklonné tvary *Marseille* v dativu (52), lokálu (1119) a instrumentálu (180), které bereme jako nenáležitě, jelikož podle kontextu těchto tvarů bylo s názvem města zacházeno jako pojmenováním rodu ženského.

Pokud hovoříme o užití názvu jako neutra, není vzhledem k počtu výskytů nijak význačné a objevuje se spíše sporadicky.

Do tabulky jsme nezapočetli název stadionu či sportovního klubu.

3.4.2.1.4 Toulouse

Tab. 5: Výskyt tvarů toponyma Toulouse [tulúz]

		ČNK
nominativ	Toulouse	204
genitiv	Toulouse	246
dativ	Toulouse	19
akusativ	Toulouse	27
lokál	Toulouse	355
instrumentál	Toulouse	62

Město *Toulouse* je dalším reprezentantem pojmenování s nevyslovovaným vokálem -e na konci slova. Jak již bylo zmíněno v předchozích kapitolách, je možné cizí jména tohoto typu ponechat nesklonná. Tento princip opět výzkum potvrzuje a výskyty v tabulce ilustrují četnost užití v jednotlivých pádech.

Ačkoliv podoba jména zůstává neměnná, při analyzování jednotlivých publicistických textů, především při sledování kontextu užití, jsme nezaznamenali zacházení s tímto pojmenováním jako s neutrem.

Rovněž zde jsme do tabulky nezahrnuli názvy, které svým charakterem neodpovídaly vymezené oblasti zkoumání.

3.4.3 Neutra

3.4.3.1 Jména zakončená ve výslovnosti na [o], případně [ó]

3.4.3.1.1 Bordeaux

Tab. 1: Výskyt tvarů toponyma Bordeaux [bordo//bordó]

		ČNK
nominativ	Bordeaux	264
genitiv	Bordeaux	608
dativ	Bordeaux	59
akusativ	Bordeaux	77
lokál	Bordeaux	638
instrumentál	Bordeaux	135

Taktéž název města *Bordeaux* je v psané podobě zakončeno na (pro češtinu) neobvyklou skupinu hlásek, která se vyslovuje jako vokál [ó]. Právě z důvodu tohoto netypického grafického záznamu a zcela jiné výslovnosti se podle jazykových příruček preferuje nesklonnost.

Ani tentokrát záznamy v naší tabulce, viz výše, toto pravidlo nevyvrací. Podle nalezených výsledků vidíme, že tento princip začlenění pojmenování do českého jazyka je zcela zachován. Nedochozí ani k porušení jeho pravopisu.

Několik nálezů nebylo vzato v potaz, týkaly se například názvů vína, různých turnajů či univerzity.

3.4.3.1.2 Monaco

Tab. 2: Výskyt tvarů toponyma Monaco [monako]

		ČNK
nominativ	Monaco	123
genitiv	Monaco	1
dativ	Monaco	0
akusativ	Monaco	20

lokál	Monaco	0
instrumentál	Monaco	0

Tab. 3: Výskyt tvarů toponyma Monaco, vyhledávaných samostatně

		ČNK
genitiv	Monaca	19
dativ, lokál	Monacu	19
instrumentál	Monacem	0

Po zadání dotazu [lemma="Monaco"] korpus našel sice původní podobu jména města *Monaco*, ta ovšem nepodléhala deklinaci. Abychom zjistili, zda se opravdu nevyskytují skloněné tvary názvu města, zkusili jsme zadat do korpusu SYN2009PUB samostatné tvary platné pro genitiv *Monaca* (19) a pro dativ/lokál *Monacu* (19). U těchto výskytů je zcela evidentní příslušnost k singulárovému paradigmatu vzoru „město“, jehož tvaroslovné formanty dané jméno přejímá. Přestože výskyty v první tabulce ukazují mírnou tendenci k nesklonnosti (tvar *Monaco* v genitivu), druhá tabulka pak naopak jasně dokládá převažující skloňování podle singulárového paradigmatu vzoru „město“. Podoby jména podléhající deklinaci, ovšem nezačleněné pod atribut lemma, můžeme označit za chybu ve značkování v korpusu.

Jak jsme již zmínili v kapitole 2.3 Excerpce dat (Český národní korpus), jedná se nám především o název toponyma v jeho původní psané podobě, či zda se v současné češtině k jeho původní psané formě novináři vrací. Pojmenování *Monaco* v původní formě podle výše uvedených výskytů podléhá v českém národním korpusu velice mírnému flexivnímu tlaku. Tabulka níže nám tato fakta dokládá svými číslicemi u jednotlivých výskytů adaptovaného jména města. Zde byla taktéž naše hypotéza vyvrácena.

Tab. 4 Výskyt tvarů toponyma Monako

		ČNK
nominativ, akuzativ	Monako	1725
genitiv	Monaka	1914
dativ, lokál	Monaku	1551
instrumentál	Monakem	278

3.4.3.2 Jména zakončená ve výslovnosti na [é]

3.4.3.2.1 Calais

Tab. 1: Výskyt tvarů toponyma Calais [kale]

		ČNK
nominativ	Calais	65
genitiv	Calais	215
dativ	Calais	4
akusativ	Calais	12
lokál	Calais	173
instrumentál	Calais	31

Nesklonnou tendenci u jmen zakončených ve výslovnosti na vokál [e] a v grafice skupinou hlásek prokazuje i název města *Calais*. Neměnný tvar jména tak zcela koresponduje s uvedenou teorií a s morfologickými doporučeními, zároveň je zde zachován i soulad s pravidly ortografickými. Další komentáře nejsou v tuto chvíli potřebné.

Samozřejmě se opět vyskytly názvy, které nebyly zahrnuty do tabulky, např. opera *Die Rüger von Calais*, drama s názvem *Le Sie'ge de Calais* a další.

3.4.3.3 Jména zakončená ve výslovnosti na [u]

3.4.3.3.1 Anjou

Tab. 1: Výskyt tvarů toponyma Anjou [anžu]

		ČNK
nominativ	Anjou	7
genitiv	Anjou	31
dativ	Anjou	0
akusativ	Anjou	0
lokál	Anjou	6
instrumentál	Anjou	0

Název francouzského hrabství Anjou končí ve své výslovnosti na samohlásku [u], která značí cizí původ. Taková jména zůstávají většinou nesklonná. Neměnnost výrazu v jednotlivých pádech dokládá i naše tabulka. Morfologická pravidla jsou společně s pravidly ortografickými zachována, a není třeba k tomuto případu dále vyjadřovat.

Bylo vyloučeno několik názvů označujících antroponymum či druh vína.

3.4.3.4 Jména zakončená ve výslovnosti na souhlásku, v psané podobě na souhláskové písmeno

3.4.3.4.1 Versailles

Tab. 1: Výskyt tvarů toponyma Versailles [versaj // versáj]

		ČNK
nominativ	Versailles	93
	jsou francouzské Versailles	5
genitiv	Verailles	106
	z francouzských Versailles	2
dativ	Versailles	3
akusativ	Versailles	30
lokál	Versailles	227
	ve francouzských Versailles	2
instrumentál	Versailles	9
	francouzskými Versailles	2

Francouzské Versailles je dalším zástupcem nesklonného neutra, jak dokládá neměnnost výrazu v jednotlivých pádech. Zacházení s pojmenováním jako s neutrem v naprosté většině převládá, což odpovídá s morfologickým doporučením v jednotlivých příručkách.

Při analýze jsme ovšem objevili několik případů, ve kterých o *Versailles* hovořil autor jako o jménu pomnožném, srov. nominativ *jsou francouzské Versailles* (5), genitiv *z francouzských Versailles* (2), lokál *ve francouzských Versailles* (2) a instrumentál *francouzskými Versailles* (2). Vzhledem k velice nízkému počtu nálezů nepřikládáme této odlišnosti velký význam.

Z celkového počtu byly vynechány názvy jako *hala Versailles, Port de Versailles, víno* s tímto názvem atd.

3.4.3.5 Jména zakončená ve výslovnosti na souhlásku, v psané podobě na nevyslovované -e

3.4.3.5.1 Lille

Tab. 1: Výskyt tvarů toponyma Lille [lil]

		ČNK
nominativ	Lille	234
genitiv	Lille	184
dativ	Lille	6
akusativ	Lille	24
lokál	Lille	150
instrumentál	Lille	51

Francouzské město *Lille* také patří ke jménům, které končí v grafické podobě na vokál -e, jež se ovšem nevyslovuje. Pojmenování tohoto typu zůstávají v českém jazyce často nesklonná. Jak potvrzuje jednotný tvar města ve všech pádech, je tomu tak i v našem případě. Nejedná se tedy o žádný morfologický ani ortografický problém. Svým charakterem tedy spadá do kategorie nesklonných neuter.

Rovněž zde jsme vyloučili názvy sportovních klubů, muzeí či stadionů.

3.4.4 Pluralia tantum

3.4.4.1 Cannes

Tab. 1: Výskyt tvarů toponyma Cannes [kan]

		ČNK
nominativ	Cannes	546

	francouzské Cannes	58
genitiv	Cannes	730
	z francouzského Cannes	51
dativ	Cannes	27
	francouzskému Cannes	4
akusativ	Cannes	95
lokál	Cannes	2740
	ve francouzském Cannes	216
instrumentál	Cannes	121
	francouzským Cannes	20

Město známé každoročním filmovým festivalem, francouzské *Cannes*, je příručkou Sekventa a Šlosara zařazeno do kategorie jmen pomnožných a zároveň do skupiny nesklonných jmen rodu středního. Takto jsme k němu přistupovali i v našem výzkumu. Vzhledem k nekorespondujícímu zakončení ve výslovnosti a v grafické podobě jsme očekávali jeho nesklonnost.

Tato úvaha byla výzkumem potvrzena (v tabulce neuvádíme příklad kongruence pro pluralia tantum, ale pouze samotné toponymum, abychom odlišili výskyty rodu středního uvedené s kongruentním adjektivem), jak dokládá neměnný tvar jména *Cannes* v jednotlivých pádech. Tento fakt hodnotíme jako správný. Pojmenování je tedy v souladu jak s pravopisnými, tak i s tvaroslovnými pravidly.

Navíc uvádíme i zacházení jména jako s pojmenováním rodu středního, které jsme v textech našli. Tuto možnost jsme zaznamenali pouze díky adjektivními přívlastku v prepozici. Z hlediska deklinace zůstává situace stejná, jméno deklinaci nepodléhá. Morfologické normě tedy odpovídá.

Celkově situaci při začleňování francouzských jmen do českého deklinačního systému hodnotíme jako složitou a bylo by potřeba podrobnější analýzy provedenou lingvisty, kteří se přímo zaměřují na francouzský jazyk. Tato jména působí uživatelům značné potíže, jak již bylo uvedeno výše a v jednotlivých komentářích.

3.5 Toponyma ze severských jazyků a z jazyka finského

Názvy měst ze severských jazyků (švédština, norština) a z jazyka finského byla vybrána proto, že předpokládáme jejich minimální znalost mezi obyvateli a především novináři z České republiky. Jsme si samozřejmě vědomi, že do kategorie severských jazyků finský nepatří, že tvoří vlastní vývojovou větev ugrofinských jazyků, a tudíž nespadá do jazyků indoevropských. Do této skupiny jsme ho zahrnuli pouze z důvodu geografického.

3.5.1 Maskulina

3.5.1.1 Jména zakončená ve výslovnosti na souhlásku, v psané podobě na souhláskové písmeno

3.5.1.1.1 Lillehammer, Narvik, Norrköping, Stavanger a Trondheim

Tab. 1: Výskyt tvarů toponym Lillehammer [lilejhamer], Narvik [nórvik], Norrköping [noršépink], Stavanger [stavanger], Trondheim [trondhajm]

		ČNK
nominativ, akusativ	Lillehammer	1
genitiv, dativ, lokál	Lillehammeru	40
instrumentál	Lillehammerem	0
nominativ, akusativ	Narvik	9
genitiv, dativ, lokál	Narviku	19
instrumentál	Narvikem	0
nominativ, akusativ	Norrköping	43
genitiv, dativ, lokál	Norrköpingu	81
instrumentál	Norrköpingem	18
nominativ, akusativ	Stavanger	83
genitiv, dativ, lokál	Stavangeru	189
instrumentál	Stavangerem	23
nominativ, akusativ	Trondheim	226
genitiv, dativ, lokál	Trondheimu	443

instrumentál	Trondheimem	39
--------------	-------------	----

Norské město *Lillehammer*, švédský *Narvik*, švédské město *Norrköping* a norská města *Stavanger* a *Trondheim* jsme shrnuli do jedné tabulky, jelikož jejich deklinace probíhala naprosto v souladu s českým zakončením. Jejich morfologická adaptace se jeví jako naprosto bezproblémová, a stejně tak i adaptace ortografická proběhla naprosto v pořádku. U některých jmen, např. *Lillehammer* či *Norrköping*, jsme mohli očekávat vynechání zdvojených písmen, či vynechání přehlasovaného písmene a nahrazení grafémem bez diakritiky, k ničemu takovému však nedošlo.

V nominativech/akuzativech jsme vždy našli jedinou správnou podobu těchto jmen, srov. *Lillehammer* (1), *Narvik* (9), *Norrköping* (43), *Stavanger* (83) a *Trondheim* (226).

Ostatní tvary reprezentují správné pádové formy jednotlivých jmen, jejichž utvoření zcela koresponduje s pravidly deklinace podle singulárového paradigmatu vzoru „hrad“, srov. genitivu/dativu/lokály *Lillehammeru* (40), *Narviku* (19), *Norrköpingu* (81), *Stavangeru* (189) a *Trondheimu* (443). Instrumentálové podoby taktéž dokumentují připojení deklinačního formantu vzoru „hrad“, srov. *Norrköpingem* (18), *Stavangerem* (23) a *Trondheimem* (39). U měst *Lillehammer* a *Narvik* nebyly nalezeny žádné výskyty pro tvar instrumentálu.

Při výzkumu jména *Norrköping* nebyla v korpusu nalezena varianta s písmenem *k* namísto *g* ani v rámci atributu lemma, ani při samostatném zadání. Stejně tak jsme v rámci analýzy města *Stavanger* neobjevili variantu s pohybným vokálem *e* (*Stavangru*).

Z celkového nálezu města *Narvik* jsme vyloučili jeden jmenovací nominativ „ ... poblíž norského přístavu Narvik ...“⁶⁹ a název univerzity. Z analýzy jména *Norrköping* jsme museli vynechat 33 výskytů, které označovaly sportovní kluby v tomto městě, dále označení orchestru a jmenovací nominativ. Z celkového počtu výskytů analýzy měst *Stavanger* a *Trondheim* vyloučili také názvy, které jednoznačně neoznačovaly názvy těchto měst.

⁶⁹ SYN2009PUB. Dostupný z WWW <http://www.korpus.cz> [14. 3. 2013]

3.5.1.2 Jména zakončená ve výslovnosti na samohlásku, v psané podobě na souhláskové písmeno

3.5.1.2.1 Halmstad

Tab. 1: Výskyt tvarů toponyma Halmstad [halmsta]

		ČNK
nominativ, akusativ	Halmstad	27
genitiv, dativ, lokál	Halmstadu	58
instrumentál	Halmstadem	8

U švédského města *Halmstad* byla nalezena jediná správná nominativní/akuzativní v počtu 27 výskytů. Toponymum je zakončeno v psané podobě na tvrdou souhlásku, která se nevyslovuje, ale při skloňování zůstává grafika jména zachována a slouží jako tvarotvorný základ, ke kterému se připojují koncovky deklinačního typu reprezentovaného vzorem „hrad“. Tento princip dokazuje jediný nalezený tvar odpovídající genitivu/dativu/lokálu *Halmstadu* (58) a instrumentálu *Halmstadem* (8). U žádné z vyhledaných podob nebyla nalezena odchylka od morfologických nebo ortografických pravidel, není tedy nutné je dále analyzovat.

Z celkového počtu výskytů byly opět vyloučeny takové, které neodpovídaly vymezené oblasti výzkumu.

3.5.2 Feminina

3.5.2.1 Jména zakončená ve výslovnosti na [a]

3.5.2.1.1 Karlskrona, Uppsala, Vaasa

Tab. 1: Výskyt tvarů toponyma Karlskrona [karlskrona], Uppsala [upsóla], Vaasa [váza]

		ČNK
nominativ	Karlskrona	9
genitiv	Karlskrony	2
dativ, lokál	Karlskroně	9

akusativ	Karlskronu	0
instrumentál	Karlskronou	0
nominativ	Uppsala	87
genitiv	Uppsaly	52
dativ, lokál	Uppsale	245
akusativ	Uppsalu	2
instrumentál	Uppsalou	3
nominativ	Vaasa	8
genitiv	Vaasy	3
dativ, lokál	Vaase	19
akusativ	Vaasu	2
instrumentál	Vaasou	0

Švédská jména měst *Karlskrona* a *Uppsala* a finské jméno *Vaasa* jsme podle koncového vokálu zařadili do rodu ženského k paradigmatu vzoru „žena“. Při skloňování se k jednotlivým pojmenováním bez problému pojí tvaroslovné formanty výše zmíněného vzoru, srov. tvary pro genitiv *Karlskrony* (2), *Uppsaly* (52) a *Vaasy* (3), dále pro dativ/lokál *Karlskroně* (9), *Uppsale* (245) a *Vaase* (19), akuzativní tvary *Uppsalu* (2) a *Vaasu* (2) a jediný tvar pro instrumentál *Uppsalou* (3), což jasně demonstruje zapojení do českého deklinačního systému. V žádné z těchto podob nebyly zjištěny žádné morfologické či ortografické problémy. Při výzkumu jména města *Karlskrona* jsme nenalezli žádné výsledky pro tvar jména v akuzativu a instrumentálu. Instrumentálový tvar nebyl rovněž nalezen u jména města *Vaasa*.

U výše nalezených výsledků jsou plně užity principy morfologické adaptace, kterou uvádí jazykové příručky pro tento typ pojmenování.

Do tabulky jsme nezařadili pojmenování, která jasně neoznačovala výše uvedený název města *Karlskrona* a *Vaasa*.

3.5.2.2 Jména zakončená na -ea

3.5.2.2.1 Luleå

Tab. 1: Výskyt tvarů toponyma Luleå [ljúlea]

		ČNK
nominativ	Lulea	97
genitiv	Lulea	72
dativ	Lulea	1
akusativ	Lulea	2
lokál	Lulea	23
instrumentál	Lulea	1

Tab. 2: Výskyt tvarů toponyma Luleå, vyhledávaných samostatně

		ČNK
genitiv	Luley	85
dativ, lokál	Lulee	17
akusativ	Luleu	21
instrumentál	Luleou	19

Luleå, jedno z center švédského hokeje, by se podle svého zakončení mělo řadit k deklinačnímu paradigmatu vzoru „žena“. U toponym tohoto typu zakončení je možné využít i variantní skloňování typu „Korea“ či „Guinea“⁷⁰. Jak můžeme vidět v tabulce č. 1, našli jsme pouze neměnný tvar tohoto cizího jména, přestože jsme vyhledávali podle atributu lemma. Abychom zjistili, zda město opravdu nepodléhá deklinaci, zkusili jsme do korpusu zadat konkrétní podobu pojmenování v jednotlivých pádech, která byla nalezena a opravdu označovala čistě cizí toponymum. Tuto zvláštnost můžeme považovat za chybu ve značkování slov v korpusu SYN2009PUB, což by ovšem nevysvětlovalo nesklonnost města. Při samostatném vyhledávání konkrétních tvarů nebyla nalezena žádná podoba, která by odpovídala variantnímu sklonění typu „Korea“.

⁷⁰ Srov. Mluvnice češtiny 2 (1986)

Tvary, které nepodléhají deklinaci, považujeme za nenáležitě. Princip skloňování není složitý a výskyty dokazují, že je i využíván. V některých pádech (lokál *Lulea* (23)) nesklonnost zcela převažuje, v ostatních pádech je daleko více využívána podoba jména s deklinačními formanty vzoru „žena“. U daného jména se ani jednou nevyskytla grafická podoba, která by odpovídala psané podobě v původním jazyce. Veškeré výskyty dokládají již ortograficky adaptovanou formu pojmenování, kterou nepovažujeme za prohřešek vůči pravopisným pravidlům, a nijak neodporuje možnostem adaptace uvedených v *Pravidlech českého pravopisu*.⁷¹

Do tabulky č. 1 jsme nezapočítali názvy sportovních klubů.

3.5.2.2.2 *Umea*

Tab. 3: Výskyt tvarů toponyma *Umea* [úma]

		ČNK
nominativ	Umea	33
genitiv	Umea	10
dativ	Umea	1
akusativ	Umea	0
lokál	Umea	62
instrumentál	Umea	0

Tab. 4: Výskyt tvarů toponyma *Umea*, vyhledávaných samostatně

		ČNK
genitiv	Umey	13
dativ, lokál	Umee	85

⁷¹ Pravidla českého pravopisu uvádí, že: „Zeměpisná jména pocházející z jazyka užívajícího latinskou abecedu většinou píšeme původním pravopisem: *Bordeaux, Glasgow, Provence, New York*, a to i když jsou tvaroslovně počestěna: *Loira, Seina (Loire, Seine)*. Jsou-li v nich užita písmena, která v české abecedě nejsou, nahrazují se písmeny s nejbližší zvukovou platností, popř. příslušnými písmeny bez rozlišovacího znaménka: *Bialystok (Białystok), Constanta (Constanța), Kobenhavn (København), Besancon* nebo *Besanson (Besançon)*.“ (Počestování přejatých slov – obecných i vlastních. Dostupný z WWW <http://prirucka.ujc.cas.cz/?id=120> [17. 3. 2013])

akusativ	Umeu	2
instrumentál	Umeou	2

U švédského města *Umea* nastala při výzkumu obdobná situace jako u města *Lulea*, viz výše. S tím rozdílem, že zde naprosto převládly podoby vyskloňované podle paradigmatu vzoru „žena“. Vyvozujeme tedy stejný názor jako u předchozího města, viz komentář v kapitole 3.5.2.2.1 Lulea.

3.5.3 Neutra

3.5.3.1 Jména zakončená ve výslovnosti na [o]

3.5.3.1.1 Espoo

Tab. 1: Výskyt tvarů toponyma Espoo [éspo]

		ČNK
nominativ	Espoo	149
genitiv	Espoo	126
dativ	Espoo	3
akusativ	Espoo	7
lokál	Espoo	108
instrumentál	Espoo	6

Název finského *Espoo* končí ve své výslovnosti na vokál [o], která značí cizí původ a v grafice je zaznamenána jiným než pro češtinu obvyklým způsobem. Taková pojmenování deklinaci většinou nepodléhají. Nesklonnost dokazuje i naše analýza v nálezu jediné podoby ve všech pádech, viz tabulka výše. Morfologické principy adaptace⁷² jsou společně s principy ortografickými zachovány a není třeba se k tomuto případu dále vyjadřovat.

Vyloučili jsme několik názvů, které označovali finské sportovní týmy či konvenci ESPOO.

⁷² Srov. Mluvnice češtiny 2 (1986)

3.5.3.2 Jména zakončená ve výslovnosti ne [e], případně [é]

3.5.3.2.1 Jyväskylä

Tab. 1: Výskyt tvarů toponyma Jyväskylä [jyvaskula]

		ČNK
nominativ	Jyväskylä	175
genitiv	Jyväskylä	84
dativ	Jyväskylä	3
akusativ	Jyväskylä	4
lokál	Jyväskylä	76
instrumentál	Jyväskylä	9

Princip nesklonnosti u jmen zakončených ve výslovnosti na samohlásku [é] je excerpací doložen i u názvu finského města *Jyväskylä*. Neměnnost výrazu tak zcela potvrzuje morfologická doporučení ukotvené v jazykových příručkách, zároveň je zde zachována i pravopisná stránka původního jazyka.

Rovněž u tohoto názvu jsme zaznamenali výrazy, které nebyly zahrnuty do tabulky.

3.5.3.2.2 Malmö

Tab. 2: Výskyt tvarů toponyma Malmö [malmé]

		ČNK
nominativ	Malmö	168
genitiv	Malmö	226
dativ	Malmö	9
akusativ	Malmö	35
lokál	Malmö	325
instrumentál	Malmö	55

Švédské *Malmö* se podle zakončení na vokál [é] ve výslovnosti rovněž řadí do skupiny neuter. Stejně jako u jména *Jyväskylä* (viz kapitola 3.5.3.2.1) je v příručkách⁷³ uvedena nesklonnost jako současné morfologické doporučení adaptace.

Jednotný tvar města *Malmö* ve všech pádech (jak dokládá tabulka) potvrzuje princip nesklonnosti pojmenování tohoto typu. Při jeho začlenění tedy nedošlo k porušení jak pravidel morfologických, tak ani ortografických. Jiné zacházení s tímto pojmenováním nebylo nalezeno.

Samozřejmě i zde došlo k vyloučení některých pojmenování, které nebylo možné považovat za toponymum.

3.5.3.2.3 Tampere

Tab. 3: Výskyt tvarů toponyma Tampere [tampere]

		ČNK
nominativ	Tampere	106
genitiv	Tampere	101
dativ	Tampere	1
akusativ	Tampere	8
lokál	Tampere	297
instrumentál	Tampere	5

Totožný princip morfologické adaptace jako u jména *Malmö* (viz kapitola 3.5.3.4) byl prokázán i u města *Tampere*, které se svým zakončením taktéž řadí do rodu neuter. Jak dokládá naše tabulka s pouze jednou nalezenou formou jména, nebyl použit jiný způsob manipulace. S pojmenováním je zacházeno v souladu s tvaroslovnými i pravopisnými pravidly.

Opět jsme vyřadili názvy, které označovali například The Tampere Music Festival, Tampere Ice Hall, University of Tampere a další.

⁷³ Srov. Internetová jazyková příručka dostupný z WWW <http://prirucka.ujc.cas.cz/> [15. 3. 2013], Mluvnice češtiny 2 (1986),

3.5.3.3 Jména zakončená ve výslovnosti na [i]

3.5.3.3.1 Lahti

Tab. 1: Výskyt tvarů toponyma Lahti [láhti]

		ČNK
nominativ	Lahti	324
genitiv	Lahti	222
dativ	Lahti	6
akusativ	Lahti	26
lokál	Lahti	942
instrumentál	Lahti	12

Další finské město *Lahti* je zástupcem cizího jména, které je jak ve výslovnosti, tak v psané podobě zakončeno na vokál *-i*. Deklinaci by neměla podléhat ani jména tohoto typu.

Podle výše uvedené tabulky můžeme morfologický princip jen potvrdit. V analyzovaném materiálu nebyl nalezen jiný způsob zacházení s daným jménem. Zároveň v žádném z textů nebyla porušena ani pravopisná stránka pojmenování.

Z celkového počtu výskytů jsme opět odstranili názvy firem, sportovních klubů či týmů atd.

3.5.4 Pluralia tantum

3.5.4.1 Helsinki

Tab. 1: Výskyt tvarů toponyma Helsinki [helsinki]

		ČNK
nominativ	Helsinki	32
genitiv	Helsinki	0
dativ	Helsinki	1
akusativ	Helsinki	1
lokál	Helsinki	0

instrumentál	Helsinki	0
--------------	----------	---

Finské hlavní město *Helsinki*, zařazené do kategorie pomnožných jmen, nepodléhá podle nalezených výsledků (vyhledaných podle atributu [lemma="Helsinki"]) deklinaci na rozdíl od jeho počestěné formy *Helsinky*. Nevidíme důvod, proč by město v původním jazyce nemělo deklinaci podléhat. Ve výslovnosti je zakončeno na stejný vokál jako jeho český ekvivalent, liší se pouze v grafické podobě. Přesto by v jeho začlenění do českého deklinačního systému neměl být žádný problém. Je možné, že uživatel posoudil situaci za shodnou jako u neutra *Lahti* (viz kapitola 3.5.3.3.1), které je taktéž v původním jazyce zakončeno na *-i* v psané podobě. Jeho nesklonnost neodpovídá principům morfologické adaptace v jazykových příručkách, míra užití těchto doporučení je nulová. Naopak stránka ortografická byla zdokumentována bezproblémově.

Ovšem vyvozování jednoznačných závěrů ohledně nesklonnosti daného jména zde vzhledem k velice nízkému počtu výskytů není možné. Jen se snažíme poukázat na situaci, která při výzkumu nastala.

Po srovnání výsledků z vyhledávání [lemma="Helsinki"] a výsledků výskytu původní psané podoby *Helsinki*, můžeme konstatovat, že hypotéza návratu k původnímu pojmenování je zcela vyvrácena. Uživatelé českého jazyka pro pojmenování daného města častěji volí adaptovanou formu názvu.

Obě pojmenování jsme vyhledávala podle zmíněného atributu lemma a tabulky přesně odpovídají nalezeným výsledkům. Pouze při vyhledávání počestěného názvu města korpus nabídl celé tvarové paradigma daného pojmenování.

Tab. 2: Výskyt tvarů toponyma Helsinki

		ČNK
nominativ, akuzativ	Helsinky	2683
genitiv	Helsinek	874
dativ	Helsinkám	25
lokál	Helsinkách	3703
instrumentál	Helsinkami	53

Závěr

V předložené práci jsme se zaměřili na adaptaci přejatých toponym, která jsme dále specifikovali na názvy měst a oblastí z jazyka anglického, německého, francouzského, z jazyků severských a finštiny. Snažili jsme se uvést příklady zeměpisných pojmenování v rovnoměrném zastoupení každého jazykového rodu, tedy rodu mužského, ženského, středního a několik dokladů z kategorie jmen pomnožných. Při takto úzkém zaměření práce jsme si nemohli klást nároky na úplnost, a nemůžeme tedy poskytnout definitivní závěry.

V úvodu práce jsme si za cíl stanovili postihnout míru užití principů pro deklinaci cizích toponym, doporučených mluvnicemi a jazykovými příručkami, v českých žurnalistických textech a případně poukázat na projevující se nové tendence.

Předmětem analýzy bylo 69 toponym cizího původu, u kterých se již v tomto počtu začaly vykazovat určité odlišnosti od užívání zeměpisných názvů popsaného v jazykových příručkách, odchylky jsme evidovali spíše v oblasti tvaroslovné než pravopisné. Pokud setrváme u ortografické stránky toponym, ta se jevila téměř bezproblémově. Nebyly nalezeny žádné významné nesrovnalosti (vynechání či přidání písmena) v pravopisu cizích jmen. Pouze u jména *Luleå* jsme zaznamenali absenci jeho diakritiky (která se v češtině běžně nevyskytuje). V tomto případě nedošlo vůbec k uplatnění původního pravopisu (*Lulea*). Touto změnou ovšem nedošlo ke změně způsobu deklinace.

Naproti tomu z hlediska morfologie byla v problematice přejímání cizích toponym nalezena v jistých případech nejednotnost a rozkolísanost. U deklinace anglických maskulin nebyly nalezeny výrazné odchylky od tvaroslovných pravidel, naprostá většina tvarů byla vytvořena v souladu s nimi. Nejednotnost byla nalezena u jména *Christchurch* v genitivu, srov. *Christchurch*, *Christchurchi*, a v lokálu, srov. *Christchurchi*, *Christchurch*. Nebyl důvod k nesklonnosti a tvar v genitivu nebyl vytvořen užitím deklinačního formantu vzoru „stroj“, hodnotili jsme je jako nepatřičné. V rodě ženském většina jmen byla jednoznačnými případy, přesto se vyskytly tvary, které jsme vzhledem k jasnosti principu deklinace hodnotili jako nenáležitě, srov. lokál *Canbeře* a *Canberry* a lokál *Omaze* a *Omahu*. V kategorii neuter byla taktéž většina jmen adaptována bez odklonu od tvaroslovných či pravopisných pravidel, nalezené nenáležitě tvary jsme vzhledem k nízkému počtu výskytů

nehodnotili jako významné, srov. genitiv *San Francisca* a *San Francisco* a lokál *Sacramentu* a *Sacramenta*. Začlenění většiny anglických jmen do češtiny odpovídalo vědeckému popisu jazyka v *Mluvnici češtiny 2* a doporučením v *Internetové jazykové příručce*.

U jmen německého původu výzkum ve většině případů prokázal bezproblémovou adaptaci do českého deklinačního systému. V kategorii maskulin bylo jedinou výjimkou město *Tübingen*, u něhož byla dokumentována rozkolísanost v lokálu, srov. *Tübingenu* a *Tübingen*, druhý tvar jsme vzhledem k jasnosti principů pro morfologickou adaptaci chápali jako nenáležitý. Při analýze frekvence užívání počeštěné a původní formy názvu města zcela převládala původní psaná podoba jména. Pokud jsme zkoumali frekvenci alternace hlásek (změnu *g* v *k*) při deklinaci v zakončení typu *-burg* v názvu města *Regensburg*, pak v naprosté většině v jeho paradigmatu převážila jeho původní podoba. Tato podoba jména svou četností užití dokonce převážila nad podobou počeštěnou *Řezno*. Opačný výsledek byl nalezen při analýze tradičních názvů měst *Bremen* (*Brémy*) a *Dresden* (*Drážďany*). Novináři v naprosté většině používají počeštěné názvy měst. Jména rodu ženského byla v analýze hodnocena jako bezproblémová až na tvar instrumentálu *Bochumi* místo *Bochumí*, který jsme považovali spíše za překlep při zvážení jeho nízkého nálezu. Německá neutra při výzkumu naprosto odpovídala doporučením v morfologických příručkách, tedy nesklonnosti.

Analýza jmen francouzských byla v komparaci s předchozími jmény více komplikovaná. Byl zde častý nálezk nesklonných podob jmen pro genitivu/dativu/lokály a instrumentály, srov. *Amiensu*, *Amiensem*, *Rouenu*, *Rouenem* a *Amiens*, *Rouen* v obou pádech, což jsme hodnotili jako nesprávné vzhledem k jasnému principu sklonění. Přestože tyto tvary nebyly posuzovány jako náležité, spatřujeme u nich průkaznou tendenci k nesklonnosti, jak dokumentují vyšší (či srovnatelné) korpusové výskyty oproti původní variantě deklinace. U jména *Grenoble* jsme pak byli nuceni sami dohledat konkrétní tvary pojmenování jako důkazu jeho deklinace, jelikož korpus nabídl pouze formy nesklonné, které jsme taktéž hodnotili jako nepatřičné. U jmen rodu ženského nás zajímala možnost kolísání mezi vzory „píseň“ a „kost“ a nesklonností. Výskyty tvarů pojmenování *Boulogne* a *Marseille* potvrdily kolísání mezi deklinačními formanty vzoru „píseň“ a mezi nesklonností v lokálech, srov. *Boulogni*, *Marseilli* a *Boulogne*, *Marseille*, a v dativu a lokálu, srov.

Marseilli, Marseilli a Marseille pro oba pády. Neměnné tvary jsme hodnotili jako nenáležitě vzhledem k uvedeným principům deklinace v *Mluvnici češtiny 2*. Ačkoli byly u tohoto typu jmen výše zmiňované formy hodnoceny jako nepatřičné, při opětovném posouzení (s přihlédnutím ke srovnatelnému počtu výskytů, v případě *Marseille* počtu daleko přesahujícímu původní možnost deklinace) se prokazatelně ukazuje relativně silná tendence k nesklonnosti. U jména *Champagne* bylo doloženo kolísání mezi oběma vzory a navíc i nesklonností, kterou jsme opět chápali jako nenáležitou. Tvar v genitivu podle koncovky vzoru „kost“, *Champagni*, jsme označili jako chybný vzhledem k nízkému počtu výskytů, který nemohl prokázat novou tendenci. Většina jmen rodu středního se adaptovala téměř bez problémů. Výjimkou je název města *Monaco*, u kterého jsme museli opět samostatně dohledávat jeho konkrétní pádové tvary. Korpus nám při prvotním vyhledávání podle atributu lemma nabídl pouze takovou formu jména, která nepodléhala deklinaci. Naopak jeho počestěná forma názvu *Monako* byla nalezena ve vysokém počtu výskytů, které již prokázaly jeho sklonění, a zároveň vyvrátily hypotézu o návratu k původním psaným podobám tradičních toponym. Rozpor nastal u analýzy jména *Versailles*, se kterým bylo (sice v nízkém počtu) podle doloženého kongruentního adjektiva zacházeno jako se jménem pomnožným, jak je podle příručky Sekventa a Šlosara klasifikováno pouze francouzské pojmenování *Cannes*. S ním bylo nakládáno naprosto v souladu s doporučeními ve výše zmíněné příručce⁷⁴, tedy jako se jménem pomnožným i jako s nesklonným neutrem, jak opět doložilo adjektivum v kongruenci.

Naproti očekávání výzkum průkazně doložil bezproblémovou adaptaci jmen ze severských jazyků a jazyka finského, jak v oblasti maskulin, feminin, tak neuter. Jistý odklon od pravidel naznačila mírná tendence k nesklonnosti u jmen *Luleå* a *Umea*, kterou jsme hodnotili jako chybnou a kterou převážily tvary podléhající deklinaci. Ty byly vyhledány samostatně, což mohlo objevit i chybu ve značkování korpusu. Jméno *Helsinki*, jako zástupce pomnožných jmen, tíhlo v původní grafické podobě k nesklonnosti, ovšem přes velice nízký počet výskytů jsme nemohli vyvodit definitivní závěr. Naopak český ekvivalent

⁷⁴ Srov. Sekvent – Šlosar (2002), s. 129

názvu města deklinaci podléhal a počtem výskytů doložil vysokou frekvenci užívání počeštěné podoby jména v českých publicistických textech.

V úvodu práce jsme si stanovili tři hypotézy. První část, o míře zachování principů pro morfologickou adaptaci u cizích toponym s běžným zakončením, byla v naprosté většině potvrzena. Výjimkami byla pouze jména *Rouen* a *Tübingen*, u kterých byla nalezena mírná tendence k nesklonnosti. Na základě výsledků našeho výzkumu můžeme pro účely této práce vyvodit závěr, že cizí toponyma, která jsou zakončena běžně, jsou zcela bezproblémově začleňována do českého deklinačního systému. Jména zakončená pro češtinu neobvykle principy morfologické adaptace ne vždy zcela dodržovala. Některá toponyma byla v určitých pádech chybně zařazena k deklinačnímu typu, či nebyla skloňována vůbec. V důsledku toho docházelo (nejčastěji u francouzských jmen) ke kolísání mezi rody, mezi deklinačními typy a mezi sklonností a nesklonností. Jednalo se o pojmenování *Christchurch*, *Maryborough*, *Newcastle*, *Amiens*, *Grenoble*, *Boulogne*, *Champagne*, *Marseille*, *Vresailles*, *Cannes* a *Helsinki*. Ovšem u dalších toponym s neobvyklým zakončením jsme naopak zaznamenali plné zachování principů, které doporučují jazykové příručky pro morfologickou adaptaci. Tento fakt potvrzují tabulky a komentáře u jmen *Toulouse*, *Anjou*, *Bordeaux*, *Calais*, *Lille*, *Espoo*, *Jyväskylä*, *Lahti*, *Malmö*, *Lulea* a *Umea* (u těchto dvou jmen hovoříme o jejich samostatně vyhledaných pádových tvarech). V oblasti adaptace cizích toponym, která nejsou běžně zakončená, tedy nemůžeme na základě naší analýzy vyvodit jednoznačné závěry. Hypotéza byla potvrzena pouze u skupiny pojmenování s běžným zakončením.

Druhá hypotéza o předpokladu zachování původní ortografické stránky jmen byla v naprosté většině potvrzena. Jedinou výjimku tvoří název města *Luleå*, která v původní pravopisné formě nebyla nalezena. V problematice ortografické adaptace můžeme v rozsahu naší práce usoudit, že v publicistických textech narůstá tendence zachovávat u cizích toponym jejich původní pravopis.

Předpoklad návratu k původním grafickým podobám u tradičních jmen byl během našeho výzkumu vyvrácen. Většina případů ukázala, že čeští žurnalisté častěji užívají počeštěné podoby cizích toponym. V rámci výzkumu se jednalo o názvy měst *Brémy*, *Drážďany*, *Monako* a *Helsinky*.

Jelikož je rozsah naší práce omezen, nemůžeme v tomto směru určit jednoznačné závěry, jak již bylo uvedeno výše. Problematice morfologických adaptací přejatých toponym by měl být věnován rozsáhlejší rozbor, který by přinesl nesporné výsledky.

Anotace

Příjmení a jméno autora: Bc. Mühldorfová Eliška

Název katedry a fakulty: Katedra bohemistiky, Filozofická fakulta

Název diplomové práce: Morfologická adaptace přejatých toponym

Vedoucí diplomové práce: doc. PhDr. Božena Bednaříková, Dr.

Počet znaků: 111 791 (včetně mezer a poznámek pod čarou)

Počet příloh: 0

Počet titulů použité literatury: 31

Klíčová slova: vlastní jména, toponyma, deklinační systém, skloňování cizích zeměpisných názvů (města, oblasti), morfologie, ortografie, formant, koncovka, princip, korpus

Charakteristika diplomové práce: Magisterská práce se zabývá problematikou začleňování toponym cizího původu do českého deklinačního systému. První kapitola je věnována začlenění cizích slov do češtiny, charakteristice substantiv, klasifikaci vlastních jmen, definici toponym a jejich mluvnickým rysům. V kapitole druhé následuje teoretická stať popisující pravidla skloňování zeměpisných názvů, rozdělená na maskulina, feminina, neutra a pluralia tantum. Závěrečná část popisuje Český národní korpus jako primární zdroj. Samotný výzkum je pak zaměřen na pravopis a deklinaci cizích toponym. Cílem práce je zachytit a popsat současný stav cizích zeměpisných jmen tak, jak se s nimi zachází v českých publicistických textech.

Resumé

The thesis is devoted to the analysis of morphological adaptations of borrowed material toponym from the material of the Czech National Corpus, specifically SYN2009PUB corpus from which the data was drawn and analyzed.

Based on the theoretical concepts of morphology and orthography of foreign geographical names flashed into the Czech language, also follows in other linguistic disciplines (lexicography, corpus linguistics). The methodological framework benefits from the openness of linguistics and scientific research, uses the penetration of these disciplines. The theoretical part of the thesis is divided into two chapters. The first chapter is dedicated to the adaptation of words from foreign languages, while we tried to briefly map the possibilities of their integration into the Czech language. In this respect, we mention only the specifics in terms of lexicological and morphological part. The first chapter is a typology of nouns, their internal differentiation, a brief description of propria and definition of geographical names as the subject of our work.

The second chapter deals with the general principles of flexion of proper names and toponyms, which are further divided into masculine, feminine, neutrality and pluralia tantum. The second part is devoted to the Czech National Corpus and describes other corpuses, which are formed under his support, such as the corpus SYN2009PUB. The primary material source provided data to describe the current methods of declination, additionally also the chapter describes the way in which the corpus is used.

All the practical part was built on commonly used descriptive research plans, methods describe the studied phenomenon with statistics occurrence. In the present work, we focus on the adaptation of borrowed toponym that we further specify to the names of towns and areas of English, German, French, Nordic and Finnish languages. We have tried to give examples of geographical names in the equal representation of each language family and several documents from the category of pluralia tantum.

As the objective of the thesis we set out to capture the degree of use of the principles of declination of foreign toponym, recommended by grammar and language

manuals, the Czech journalistic texts, and possibly to indicate occurring new trends in the adaptation.

The result of this thesis is the documentation that the vast majority of surveyed geographical names of foreign origin in the Czech language had adapted morphologically and orthographically correct. Appeared to be unproblematic integration of English, German, Scandinavian and Finnish names in Czech declining system. By some names in these languages were found morphological differences from the rules, which, however, were not significant. The most difficult areas for adaptation were the names from the French language, there was a frequent variability between patterns and non-declination or the variation between genders, that was in most cases incorrect. Research shows the intensity of morphological adaptations of French toponyms and also suggests the possibility of further research.

Seznam literatury

Cvrček, V. a kol.: Mluvnice současné češtiny 1. Univerzita Karlova v Praze, Nakladatelství Karolinum 2010

Čermák, F. – Blatná, R.: Jak využívat český národní korpus. Praha, Lidové noviny 2005

Čermák, F. – Blatná, R.: Korpusová lingvistika: Stav a modelové přístupy. Praha, Lidové noviny 2006

Čermák, F. – Filipec, J.: Česká lexikologie. Praha 1985

Černý, J.: Úvod do studia jazyka. Olomouc, Rubico 1998

Duden. Band 1, Rechtschreibung der deutschen Sprache: auf der Grundlage der amtlichen Rechtschreibregeln. Mannheim, Dudenverlag 1991

Grepl, M. a kol.: Příruční mluvnice češtiny. Praha, Lidové noviny 1995

Karlík, P. a kol.: Encyklopedický slovník češtiny. Praha, Lidové noviny 2002

Koček, J. – Kopřivová, M. – Kučera, K.: Český národní korpus, Úvod a příručka uživatele. Ústav Českého národního korpusu 2000

Lindroosová, H.: Finština (nejen) pro samouky, Voznice, Leda 2008

Lotko, E.: Slovník lingvistických termínů pro filology. Olomouc, Univerzita Palackého v Olomouci 2005

Mencák, B. – Frydrieh, M.: Švédština pro samouky, Praha, Státní pedagogické nakladatelství 1991

Mikolášová, L. – Švejdrová-Pinkasová, I. – Winklerová, K.: Norština (nejen) pro samouky, Voznice, Leda 2007

Mluvnice češtiny 2. Praha, Academia 1986

Mühldorfová, E.: Morfologická adaptace přejatých antroponym se zakončením na [a], [á], nepublikovaná bakalářská práce, Olomouc 2010

Nefzaoui, S. – Vrbová, J.: Učebnice norštiny, Praha, Karolinum 1999

Německo-český česko-německý slovník, Praha 2007, 2011

Pravidla českého pravopisu, Praha, Academia 2005

Řešetka, M.: Anglicko-český česko-anglický slovník, Olomouc, Fin 1998

Sekvent, K. – Šlosar, D.: Jak užívat francouzská vlastní jména ve spisovné češtině. Praha, Academia 2002

Šmilauer, V.: Nauka o českém jazyku. Praha, Státní pedagogické nakladatelství 1972

Šmilauer, V.: Úvod do toponomastiky. Praha, Státní pedagogické nakladatelství 1963

Šrámek, R.: Úvod do obecné onomastiky. Brno, Masarykova univerzita 1999

Váhala, F.: Skloňování vlastních jmen osobních a místních. In: *O češtině pro Čechy*. Praha 1963, s. 167–209

Internetové zdroje

Český národní korpus - SYN2009PUB. Ústav Českého národního korpusu FF UK, Praha 2009.

Dostupný z WWW: <<http://www.korpus.cz>>

ČNK. Co je korpus? Dostupný z WWW http://ucnk.ff.cuni.cz/co_je_korpus.php [20. 3. 2013]

ČNK. Struktura. Dostupný z WWW <http://ucnk.ff.cuni.cz/struktura.php> [20. 3. 2013]

ČNK. SYN2009PUB. Dostupný z WWW <http://ucnk.ff.cuni.cz/syn2009pub.php> [20. 3. 2013]

Jazyková poradna ÚJČ AV ČR. Internetová jazyková příručka. Dostupný z WWW <http://prirucka.ujc.cas.cz/> [1. 3. 2013]

Wikipedie. Angličtina. Dostupný z WWW <http://cs.wikipedia.org/wiki/Angli%C4%8Dtina>
[10. 7. 2013]

Wikipedie. Historie. Dostupný z WWW
http://cs.wikipedia.org/wiki/Pravidla_%C4%8Desk%C3%A9ho_pravopisu#Historie
[1.3.2013]